

Heleri Bömberg
Miina Lehtinen

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö, 2020

RIKOSPERUSTEISESSA KARKOTTAMISPRO- SESSISSA OLEVIEN KOKEMUKSIA PSYYKKI- SESTA HYVINVOINNISTA

TIIVISTELMÄ

Heleri Bömberg, Miina Lehtinen

Rikosperusteisessa karkottamisprosessissa olevien kokemuksia psyykkisestä hyvinvoinnista

55 sivua, 6 liitettä

Syksy, 2020

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK), 210 op

Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää rikosperusteisessa karkottamisprosessissa olevien ihmisten kokemuksia heidän psyykkisestä hyvinvoinnistaan ja tuen tarpeista.

Opinnäytetyömme yhteistyökumppani on Helsingin Diakonissalaitoksen ohjaus- ja neuvontapalvelu Vamoksen UNIT-hanke, joka tarjoaa valmennusprosessillaan kokonaisvaltaista tukea ulkomaalaistaustaisille vangeille ja yhdyskuntaseuramusasiakkaille.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena, jonka aineisto kerättiin puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Haastattelun teemoiksi valikoituvat osallisuus ja toimijuus, perustarpeiden toteutuminen ja karkottamisprosessin kulku. Haastattelun vastaukset olivat vapaamuotoisia. Tutkimukseen osallistui kaksi haastateltavaa iältään 18–55 vuotta. Haastattelut toteutettiin Helsingin Diakonissalaitoksen ohjaus- ja neuvontapalvelu Vamoksen UNIT-hankkeen tiloissa Helsingissä elokuussa 2020.

Tuloksista nousi esiin keskeisinä teemoina kokemukset kognitiivisen toimintakyvyn ja psyykkeen muutoksista, haasteet sosiaalisissa suhteissa, vankila ympäristönä sekä karkotusuhka. Haastateltavat kokivat karkottamisprosessin henkisesti rankaksi ja kokivat sen aiheuttaneen stressiä sekä vähentäneen oman elämän vaikuttamismahdollisuuksia. Karkottamisprosessin ongelmaksi nähtiin myös riittämätön tuen saaminen ja omien oikeuksien ymmärtämättömyys puutteellisen suomen kielen taidon vuoksi.

Asiasanat: Karkottamisprosessi, psyykinen hyvinvointi, maahanmuuttaja, vankila

ABSTRACT

Heleri Bömberg, Miina Lehtinen

Experience of psychic wellbeing for those who are in the crime-based deportation process

55 pages, 6 appendices

Autumn, 2020

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services

Bachelor of Social Services

The goal of the thesis was to investigate convicts who are in the middle of the process of deportation and how they experience their psychological wellbeing and support needs.

The partner in this thesis is the UNIT project organised by Vamos, the guidance and counselling service of the Deaconess Foundation in Helsinki. The UNIT project offers overall support through coaching processes for foreign convicts in the middle of the process of deportation and for community sanctions clients.

The thesis was executed as a qualitative research project, and the data was collected through a semi-structured interview. The themes chosen for the interview were involvement, agency, the course of basic needs and the fulfillment of the process of deportation. Answering the questions of the interview was voluntary. Two persons aged between 18–55 participated in the interview. The interviews were conducted at the premises of the UNIT project in Helsinki in August of 2020.

The results revealed the following key themes: experiences of the changes in cognitive functional ability and the psyche, challenges in social relationships, prison environment and the threat of deportation. The interviewees felt that the process of deportation had been mentally hard and felt that it has caused stress and reduced the chances of impacting their own life decisions. One problem that they recognized in the process of deportation was the lack of support and not understanding their own rights because of the language barrier.

Keywords: Process of deportation, psychological wellbeing, immigrant, prison

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 RIKOSPERUSTEINEN KARKOTTAMINEN.....	5
2.1 Karkottamisprosessin eteneminen	6
2.2 Ulkomaalaiset vangit vankiloissa	8
2.3 Karkottamisprosessissa olevien paperittomien tuki ja palvelut.....	11
3 ULKOMAALAISTEN PSYKKINEN HYVINVOINTI.....	13
3.1 Psykkinen hyvinvointi	14
3.2 Maahanmuuton syyt.....	16
3.3 Maahanmuuton psykkinen prosessi	17
3.4 Uuteen maahan sopeutuminen	19
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	23
4.1 Yhteistyötaho	23
4.2 Aineiston keruu	24
4.3 Aineiston analyysi	25
5 TULOKSET	26
5.1 Kokemukset hyvinvoinnista.....	26
5.2 Saatu tuki ja tuen tarpeet	28
5.3 Tulevaisuuden näkymät	30
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	31
6.1 Ammatillinen kasvu	35
6.2 Eettisyys ja luotettavuus.....	36
6.3 Kehittämissuhteet.....	38
LÄHTEET.....	40
LIITE 1. Tiedote tutkimukseen osallistuvalla	46
LIITE 2. Suostumuslomake	48
LIITE 3. Haastattelurunko	49

LIITE 4. Tiedote tutkimukseen osallistuvalla englanniksi	51
LIITE 5. Suostumuslomake englanniksi	53
LIITE 6. Haastattelurunko englanniksi	54

1 JOHDANTO

Rikosperusteisessa karkottamisprosessissa olevien ihmisten psyykkistä hyvinvointia ja kokemuksia karkottamisprosessista on tärkeää ymmärtää globalisaation, ihmisoikeuksien ja tasa-arvon toteutumisen ja vahvistamisen näkökulmasta. Rikosperusteisessa karkottamisprosessissa olevat ihmiset ovat asemansa vuoksi hyvin haavoittuvassa asemassa yhteiskunnassamme. Rikosperusteisissa karkottamisprosessissa olevalla henkilöllä on elämässään runsaasti psyykkistä kuormitusta aiheuttavia tekijöitä, kuten vankeusaika, oleskelulupaan liittyvät epäselvyydet ja epävarmuus tulevasta. Karkottamisprosessiin liittyy olennaisesti myös paperittomuus asianmukaisen oleskeluluvan puuttumisen myötä. Paperittomuuden myötä henkilö voi jäädä täysin yhteiskunnan ja palvelujen ulkopuolelle.

Opinnäytetyö käsittelee rikosperusteisessa karkottamisprosessissa olevien kokemuksia psyykkisestä hyvinvoinnistaan ja tuen tarpeista. Yhteistyötahonamme toimii Helsingin Diakonissalaitos. Haastattelut on toteutettu yhteistyössä Helsingin Diakonissalaitoksen ohjaus- ja neuvontapalvelu Vamoksen UNIT-hankkeen kanssa. Haastateltavat ovat 18–55 vuotiaita rikosperusteisen karkottamisprosessin eri vaiheissa olevia ihmisiä.

Opinnäytetyö täyttää tarvetta kuulla ja ymmärtää karkottamisprosessissa olevien vankien kokemuksia ja olosuhteita. Rikosperusteisessa karkottamisprosessissa olevista ihmisistä löytyy entuudestaan niukasti tutkimustietoa, jotka käsittelevät karkottamisprosessissa olevan psyykkistä hyvinvointia, olosuhteita ja tuen tarvetta. Toiveenamme on, että tutkimuksen tuloksia pystytään hyödyntämään ulkomaalais- ja rikostaustaisten parissa tehtävässä työssä ja lisäämään tietoa rikosperusteisessa karkottamisprosessissa olevien ihmisten olosuhteista ja hyvinvoinnista.

2 RIKOSPERUSTEINEN KARKOTTAMINEN

Rikosperusteisesta karkottamisesta puhutaan silloin, kun ulkomaalaisen on todettu syyllistyneen rikokseen, jonka enimmäisrangaistuksena on vähintään vuosi vankeutta tai hän on syyllistynyt toistuvasti rikoksiin. Lisäksi voidaan karkottaa ulkomaalainen, joka vaarantaa muiden turvallisuutta tai Suomen kansallista turvallisuutta toiminnallaan. Uuden ulkomaalaislain (L301/2004) mukaan henkilö voidaan karkottaa maasta 30 päivän kuluessa.

Rikosperusteinen karkottaminen tapahtuu voimassa olevan ulkomaalaislain (L301/2004) mukaan. Karkottamispäätöksen tekemisessä tulee ottaa huomioon aina kansainväliset ihmisoikeussopimukset, jotka velvoittavat Suomea, koska ne auttavat turvaamaan ulkomaalaisten ihmisoikeuksia sekä asettavat vähimmäisedellytyksiä karkottamiselle.

Suomessa maahanmuuttoa ja karkottamista säätelevät eri lait. Suomen lainsäädäntö koskee kaikkia Suomessa asuvia. Maahanmuuttoa ohjaavat ulkomaalaislaki (L301/2004) ja yhdenvertaisuuslaki (L1325/2014) sekä karkottamisprosessia ohjaa ulkomaalaislaki (565/2019). Ulkomaalaislain (301/2004) mukaan ketään ei saa karkottaa alueelle, jossa henkilö voi joutua kidutuksen, vainon, kuolemanrangaistuksen tai jonkun muun ihmisarvon loukkaavan kohtelun kohteeksi. Suomessa tulee noudattaa myös Euroopan ihmisoikeussopimusta, joka on määritelty laissa (63/1999). Suomea sitoo Geneven sopimus, joka on pakolaisten asemaa ohjaava yleissopimus. Geneven sopimus määrittelee, että turvapaikanhakijalla on oikeus turvapaikkaan ja turvapaikkaa ei voida jättää myöntämättä Suomessa tehdyn rikoksen takia. (Castaneda ym. 2018, 393.)

Maahanmuuttoviraston mukaan pakolaisaseman saanutta ei saa karkottaa omaa kotimaahansa, jos kansainvälisen suojelun tarve on edelleen aiheellinen. Palautuskielto ja kansainväliset sopimukset ohjaavat karkottamisprosessin kulkua. Pa-

lautuskiellon mukaan ketään ei saa karkottaa alueelle, jossa häntä uhkaa epäinhimillinen tai ihmisarvoa loukkaava kohtelu. Pakolaisen voi tietyin edellytyksin karkottaa toiseen maahan kuin kotimaahan.

Ulkomaalainen, joka syyllistyy rikoksiin tai toistuvasti rikoksiin, karkotetaan viranomaisten aloitteesta ainoastaan, jos karkottamispäätöksen edellytykset täyttyvät. Rikosperusteisen karkottamispäätöksen lisäksi ulkomaalaiselle voidaan asettaa maahantulokielto. Ulkomaalaisen karkottamisessa otetaan huomioon ulkomaalaisen kotimaa, maassa oleskelun aika sekä maassa oleskelun perusteet. Myös työpaikka ja perhetilanne otetaan huomioon, jolloin erityisesti huomiota kiinnitetään lapsen etuun ja perhe-elämän jatkumoon. Lisäksi huomioon otetaan siteet omaan kotimaahan. (Hytönen 2008; Korhonen 2019, 15.)

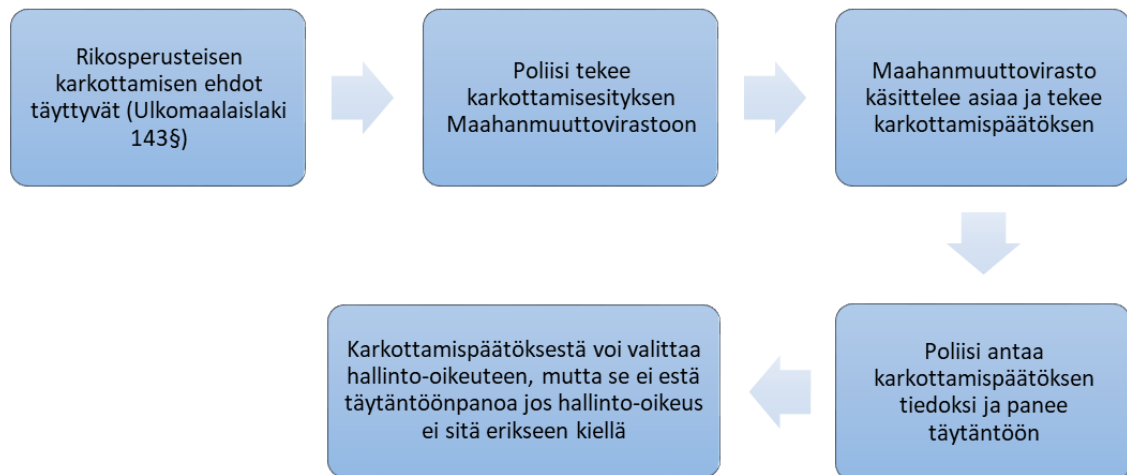
Maahanmuuttoviraston (2020) mukaan kuluneen 12 kuukauden aikana rikosperusteisia karkottamispäätöksiä on ollut 229. Karkottamispäätöksistä yli puolet ovat johtaneet karkotukseen. Karkottamispäätöksen saaneiden ikä ei nouse merkittävästi esiin karkotukseen johtaneissa karkottamispäätöksissä, mutta miehiä on karkotettu hieman enemmän kuin naisia suhteessa määrään. Tilastojen mukaan kolme eniten karkottamispäätöksiä saanutta kansalaisuutta ovat Viro, Irak ja Somalia. Viron ja Somalian kansalaisia on karkotettu enemmän kuin Irakin kansalaisia suhteessa tehtyjen karkottamispäätösten määrään.

2.1 Karkottamisprosessin eteneminen

Karkottamisesityksen tekee aina Poliisi tai rajaviranomainen. Poliisi esittää henkilöä karkotettavaksi rikoksen perusteella. Karkottamisprosessi laitetaan alkuun käytännössä automaattisesti, mikäli henkilö täyttää rikosperusteisen karkottamisen edellytykset. Varsinaisen karkottamispäätöksen tekee aina Maahanmuuttovirasto, ja poliisin tehtävänä on karkottamispäätöksen tiedoksianto ja täytäntöönpano. (henkilökohtainen tiedonanto 20.3.2020.)

Maahanmuuttovirastossa asian käsittelyyn saattaa mennä kuukaudesta vuoteen ja poliisilla saattaa mennä muutama kuukausi aikaa päätöksen tiedoksi antamisessa. Karkottamispäätöksestä voi valittaa hallinto-oikeuteen, jolloin valitusaika on 30 päivää päätöksen tiedoksisaannista. Ulkomaalainen voi vielä hakea valituslupaa korkeimmalta hallinto-oikeudelta, mikäli ensimmäinen valitus hylätään. Korkeimman hallinto-oikeuden hyväksyessä valitusluvan asian käsittelyssä menee noin vuosi. (henkilökohtainen tiedonanto 20.3.2020.)

Kun päätös tulee lainvoimaiseksi ja täytäntöönpanokelpoiseksi, poliisilla saattaa mennä useita kuukausia täytäntöönpanossa. Rikosperusteisessa karkottamisessa poliisi voi panna päätöksen täytäntöön 30 päivän kuluessa Maahanmuuttoviraston päätöksestä. Valituksen tekeminen ei estä päätöksen täytäntöönpanoa, ellei hallinto-oikeus erillisellä päätöksellä kiellä sitä. Rikosperusteinen karkottamisprosessi kestää noin vuoden. (henkilökohtainen tiedonanto 20.3.2020.)

Kuvio 1. Rikosperusteisen karkottamisprosessin eteneminen

Toisena tilanteena voi olla karkottamispäätöksen saaminen siitä syystä, että edellytykset oleskeluluvan myöntämisestä varten eivät enää täyty esimerkiksi tilanteessa, jossa aikaisemmin oleskelun syynä on ollut työ ja työsuhde katkeakaan. Maahanmuuttovirasto voi katkaista aiemmin myönnetyn oleskeluluvan tai tehdä kielteisen jatko-oleskelulupapäätöksen ja samalla myös karkottamispäätöksen.

Tällöin karkottamispäätös liittyy oleskeluluvan peruuttamispäätökseen tai kielteiseen jatkolupapäätökseen. (henkilökohtainen tiedonanto 20.3.2020; Maahanmuuttovirasto 2020.)

Kaikkia karkottamispäätöksen saaneita ei kuitenkaan saada poistettua maasta. Mikäli karkottamispäätöksen saaneen valitukset eivät anna maahan jäämisen puoltavaa päätöstä, voi karkottamispäätöksen saanut hakea kansainvälisen suojelun tarpeen perusteella maasta turvapaikkaa. Voi myös olla, että vastaanottava maa ei huoli karkotettavaa ihmistä. (henkilökohtainen tiedonanto 20.3.2020.)

2.2 Ulkomaalaiset vangit vankiloissa

Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen mukaan Suomeen vankilassa 2018 mennessä on ollut ulkomaalaisia noin 17% eli noin 482 (Rikosseuraamuslaitos 2018). Tilastokeskuksen mukaan ulkomaalaisia epäillään rikoksista 20 % useimmin, kun suomalaisia, ja ulkomaalaiset miesepäillyt ovat 1,2 kertaa useammin rikoksesta epäiltynä suomalaisiin verrattuihin. (Tilastokeskus 2019.)

Mulgrewin (2012, 162–163) mukaan Euroopan ulkomaalaisten määrä kasvaa eurooppalaisissa vankiloissa jatkuvasti. Vuonna 2013 Euroopan ulkomaalaisvankien määrä Euroopan vankiloissa on ollut jopa 22,8 prosenttia kokonaismäärästä. Mulgrew (2012, 162–163) arvioi kasvun syiden olevan moninaisia. Yhtenä tekijänä voi olla väestön lisääntynyt liikkuvuus alueellisten rajojen yli ja maahanmuuttoon liittyvät laittomuudet. Ulkomaalaiset kohtaavat lähes kaikissa rikosoikeudellisen prosessin vaiheissa enemmän haasteita kuin valtaväestöön kuuluva. Näitä haasteita ovat kielitaitoon liittyvät haasteet, syrjintä, eristäytyminen, oikeudellista asemaa koskevien päätösten viivästyminen ja oikeusavun saamisen puute. Lisäksi voi olla, että maan lakia ei välttämättä pystytä soveltamaan heidän kohdallaan tai omien kansalaisten resurssit asetetaan etusijalle.

Linderborgin, Blomsterin, Tynin ja Muiluvuoren (2012, 66) tutkimuksen mukaan etnisten ryhmien kohteluun tai sijoitteluun liittyvät vastaukset eivät nousseet voimakkaasti esiin. Vain harvempi kuin joka kymmenes vangeista koki, että etnisiin

ryhmiin kuuluvia kohdellaan vankilassa huonommin kuin suomalaisia tai he sijoituvat huonommille osastoille. Kuitenkin noin puolet tutkimukseen osallistuneista vangeista ei ottanut väittämään etnisten ryhmien kohtelusta kantaa. Linderborg, Blomster, Tyni ja Muiluvuori (2012, 67) mainitsevat pienestä osasta haastatelluista nousseen esiin muiden vankien rasististen kommenttien olevan melko tavallisia ja kuuluvan vankien alakulttuuriin. Osa haastateltavista koki kireiden välien johtuvan ulkomaalaistaustaisten vankien omista ennakkoluuloista tai kulttuurieroista.

Pajujan (2019, 30) mukaan ulkomaalaisilta vangeilta puuttuu usein sosiaalinen tuki, jonka lisäksi he saattavat eristäytyä suomen kielen taidon puutteen ja valtaväestöön kuulumattomuuden lisäksi siksi, että he pelkäävät toisia vankeja kansalaisuutensa tai tehdyn rikoksen vuoksi. Vankilassa noudatetaan vankien keskuudessa sosiaalista asemaa ohjaavaa vankilahierarkiaa, jonka mukaan ulkomaalaistaustaiset vangit ovat jo lähtökohtaisesti huonommassa asemassa kuin valtaväestöön kuuluvat. Vankilahierarkiassa vangin sosiaalista asemaa ohjaavat muun muassa tehty rikos, sosiaaliset suhteet ja taidot sekä etninen ryhmä. (Huhta 2012, 5–6).

Vankilahierarkian yläpäässä ovat sosiaaliset, varakkaat ja muiden vankien keskuudessa luotettavana pidetyt vangit. He ovat useimmiten saaneet pitkän tuomion huume- ja väkivaltarikoksista, mutta eivät itse käytä huumeita. Hierarkian alapäässä ovat tyypillisesti varattomat huumeiden käyttäjät, seksuaalirikolliset ja etnisiin ryhmiin kuuluvat. Hierarkiassa asema voi nousta muiden piirteiden myötä, eli esimerkiksi sosiaalisesti lahjakas etniseen vähemmistöön kuuluva voi olla korkeammassa asemassa kuin etniseen vähemmistöön kuuluva, jolla ei ole yhtä laajaa sosiaalista verkostoa. (Huhta 2012, 4–6.)

Vankilahierarkian lisäksi sosiaalista kanssakäymistä ohjaavat vankilanormit (Huhta 2012, 4). Vankilanormeilla tarkoitetaan tässä yhteydessä vankilakulttuurin kirjoittamattomia sääntöjä, joihin vangit odottavat toistensa asettuvan. Huhdan (2012, 4) mukaan näitä ovat muun muassa riittävän etäisten välien pitäminen vartijoihin, vasikoinnin välttäminen ja velkojen maksaminen. Myös heikkouden näyttämistä ja omista asioista valittamista pyritään välttämään. Suomen kielen

taidon puute ja kulttuurien eroavaisuudet saattavat vaikeuttaa vankilanormeihin asettumista sekä ohjata myös ulkomaalaisvangin sosiaalista asemaa. Suomen kielen taidon puutteet ja kulttuurierot voivat hankaloittaa sosiaalista kanssakäymistä ja muiden ihmisten ymmärtämistä ja tulkintaa, jolloin ulkomaalaistaustainen vanki ei pysty ymmärtämään muiden asettamia vaatimuksia itselleen tai tulkitsee asioita väärin (Menna & Saarinen 2012, 22).

Huhta (2012, 35) arvioi ulkomaalaistaustaisten vankien suomen kielen taidon puutteiden vähentävän myös mahdollisuutta vaikuttaa omiin asioihin. Vankilassa ei välttämättä ole tarjolla vankia koskevaa tietoa tämän omalla äidinkielellä, vaan ohjeistukset on käännetty muutamalle yleisimmälle kielelle. Huhdan (2010, 6–7) mukaan vankiloissa tulkin käyttäminen riippuu vankilasta. Monessa vankilassa käytetään tulkkia ainoastaan 2–3 kertaa kuukaudessa tai satunnaisesti. Myös kielenopetusta on niukasti tarjolla. Koistisen (2012, 35) mukaan henkilökunnan ja vangin välinen kielimuuri voi aiheuttaa ongelmia vankia koskevien asioiden järjestelyissä. Ulkomaalaisilla vangeilla saattaa myös olla puutteellinen käsitys omista oikeuksistaan suomen kielen taidon puutteiden vuoksi. Huhdan (2012, 35) mukaan myös osassa vankiloista joihinkin toimintoihin, kuten työhön tai koulutukseen pääsemisen ehtona on kielitaito.

Pajujan (2019, 30) mukaan sosiaalisille suhteille ja sosiaaliselle tuelle vaikeuksia aiheuttavat myös yhteydenpitoon liittyvät haasteet. Vankilassa yhteydenpito kirjeitse ja puhelimitse vankilan ulkopuolelle on rajattua ja vanki kustantaa itse puhelunsa. Puhelut ovat vankiloissa kalliita ja numerot täytyy hyväksyttää vankilalla ennen soittoa (Rikosseuraamuslaitos 2019). Ulkomaalaistaustaisen vangin perhe ja läheiset saattavat asua toisessa maassa, jolloin yhteyttä saatetaan pitää pääsääntöisesti esimerkiksi puhelimitse tai internetin välityksellä. Perheellä ja läheisillä ei ole välttämättä mahdollisuutta tulla toisesta maasta tapaamaan vankia vankilaan tapaamisaikoina tai heillä ei ole tietoa, kuinka tapaamiset järjestyvät.

Huhdan (2012, 36) tutkimuksen mukaan myös karkotusuhka aiheuttaa monelle vangille levottomuutta, vähentää opiskelumotivaatiota, vaikeuttaa tulevaisuuden suunnittelua ja lisää epävarmuutta tulevasta. Ahdistusta saattaa aiheuttaa pelko perheestä erottamisesta tai pelko epäinhimillisestä ja ihmisarvoa loukkaavasta

kohtelusta kotimaassa. Myös päätöksen odottaminen voi vaikuttaa kielteisesti hyvinvointiin aiheuttaen univaikeuksia ja keskittymisvaikeuksia. Karkotusuhka ja mahdollinen karkottaminen saatetaan kokea myös lisärangaistuksena varsinaisen tuomion lisäksi.

Honkatukia & Suurpää (2007, 43–104) mukaan karkotus aiheuttaa pelkoa ihmisessä, sillä ihminen ei pysty olemaan tietoinen tulevasta ja valmistautumaan tulevaa varten. Karkotus saattaa aiheuttaa ihmiselle ristiriitaisia tunteita, sillä samaan aikaan ihmistä pidetään eristettynä yhteiskunnasta ja toisaalta tämän odotetaan sopeutuvan yhteiskuntaan. Karkotusuhka voi myös saada aikaan tunteen, että ihminen ei ole tervetullut yhteiskuntaamme. Karkottamispäätöksen saaminen saattaa aiheuttaa traumaattisia kokemuksia, jotka lisäävät riskiä rikolliseen toimintaan ajautumiselle Suomessa tai karkotettavan kotimaassa.

2.3 Karkottamisprosessissa olevien paperittomien tuki ja palvelut

Ilman asianmukaista oleskelulupaa maassa oleskelevasta henkilöstä käytetään nimitystä paperiton (Paperittomat. Paperittomuudesta). Rikosperusteisessa karkottamisprosessissa olevasta henkilöstä tulee paperiton siinä vaiheessa, kun hän saa karkottamispäätöksen. Jos henkilöllä on määräaikainen oleskelulupa rikokseen syyllistyessä, jatkoa määräaikaiseen oleskelulupaan ei myönnetä sen vuoksi, että oleskelun ehtona nuhteettomuus ei täyty.

Hyppösen ja Lindroosin (2020, 17) mukaan paperittomat ulkomaalaiset ovat haavoittuvissa asemassa oman taustansa, oleskeluluvan ja kansalaisoikeuksien puuttumisen takia. Paperittomilla on oikeus kiireelliseen ja välttämättömään huolenpitoon ja sosiaalipalveluihin myös oleskeluluvan ja kotikuntamerkinän puuttuessa. Kelasta on mahdollista saada välttämättömiin menoihin, kuten asumiseen, ruokaan ja lääkkeisiin, toimeentulotukea maksusitoumuksella. Sosiaalihuoltolain mukaan kunnan tulee järjestää tilapäismajoitusta kunnassa oleskeleville paperittomille, sillä heillä on oikeus saada sosiaalipalveluja välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon turvaamiseksi.

Hyppösen ja Lindroosin (2020, 24) mukaan Suomessa on erilaisia järjestöjä, jotka auttavat ulkomaalaisia turvapaikan, oleskeluluvan ja kansalaisuuteen liittyvissä asioissa. Paperittomille tai paperittomiksi vaarassa jääville on tarjolla oikeusneuvontaa Pakolaisneuvonnassa (Paperittomat. Oikeudellinen neuvonta). Global Clinic tarjoaa vapaaehtoisvoimin terveyden- ja sairaanhoitoa paperittomille (Paperittomat. Global Clinic). Vuonna 2018 Helsingin Maahanmuuttoyksikköön on perustettu matalan kynnyksen Drop in -palvelu paperittomille, jossa he saavat ohjausta ja neuvontaa. Myös Helsingin Diakonissalaitos tarjoaa tukea maahanmuuttajille sekä maahanmuuttajataustaisille vangeille esimerkiksi vuonna 2019 alkaneessa UNIT-hankkeessa.

Paperittomana karkottamisprosessissa oleville tarjotaan palveluita siitä kunnasta, jonka alueella henkilö oleskelee. Perustuslaki, sosiaalihuoltolaki ja terveydenhuoltolaki takaavat kiireelliset sosiaali- ja terveystalvet kaikille maassa oleville henkilöille. Paperiton voi saada sosiaalihuoltolain mukaista tukea tai toimeentulotukea, jos hän ei itse pysty vastaamaan elämäänsä liittyvistä kustannuksista tai turvaamaan esimerkiksi ravinnonsaantia. Paperittomille on olemassa päiväkeskuksia, joissa on mahdollista saada lämmin ruoka ja ruokaa ruokajake- lusta. Asunnottomille paperittomille Helsingissä on tarjolla järjestöavusteista hä- tämajoitusta. Perheellisillä paperittomilla on mahdollisuus saada tilapäisasunto, jos heillä ei ole muita tapoja järjestää asumista. (Pinja Hyppönen, henkilökohtai- nen tiedonanto 14.10.2020.)

Karkottamisprosessissa olevien elämää voi hankaloittaa oleskeluluvan puuttumi- nen, sillä ilman asianmukaista oleskelulupaa ei ole oikeutta työntekoon. Tämä asettaa haasteita itsensä elättämiseksi. Asumisen saamiselle oleskeluluvan puut- tuminen ei ole este, sillä asuinhuoneenvuokralaki ei edellytä vuokralaiselta oles- kelulupaa. Haasteena asumisen saamiselle sen sijaan voi olla se, että vuokranan- tajat harvoin vuokraavat asuntoa ihmiselle, jolla ei ole oleskelulupaa eikä työpaik- kaa. Paperiton henkilö ei voi myöskään avata pankkitiliä. (Pinja Hyppönen, hen- kilökohtainen tiedonanto 14.10.2020.)

Kun henkilö on säilössä, palveluiden järjestämisestä vastaa säilöönottokeskus. Säilöönottokeskuksia hallinnoi Maahanmuuttovirasto. Karkottamisprosessissa

olevalla henkilöllä on joskus ollut Suomessa oleskelulupa, joten heidän voidaan määritellä kuntalaisiksi. Tällöin heillä on kotikuntalain mukainen kotikuntamerkintä. Kotikuntamerkintä vaikuttaa palvelujen saamiseen. Kotikuntamerkinnän omaavalla karkottamisprosessissa olevalla henkilöllä on mahdollisuus saada esimerkiksi kunnan terveydenhuoltopalveluita ja saada palveluita alueellisista sosiaalipalveluista. Kela saattaa myöntää toimeentulotukea arvioituaan henkilön oleskelun vakinaisuutta toimeentulotukilain näkökulmasta. Toimeentulotuen tarve ja myöntäminen arvioidaan yksilöllisesti. (Pinja Hyppönen, henkilökohtainen tiedonanto 14.10.2020.)

Helsingin Maahanmuuttoyksikössä asiakkaalle tehdään palvelutarpeen arviointi, jossa arvioidaan asiakkaan toimintakykyä, voimavaroja ja palvelujen tarvetta. Paperittomilla ei ole laillista keinoa elättää itseään, joten arvioinnissa tulee huomioida asumiseen ja ravinnon saamiseen liittyvät haasteet. (Pinja Hyppönen, henkilökohtainen tiedonanto 14.10.2020.)

Karkottamisprosessissa olevien paperittomien yleisimmät ongelmat korostuvat eniten oleskeluluvan puuttumisessa, asunnottomuudessa ja laillisin keinoin itsensä elättämisessä. Paperittomilla on erityinen riski tulla hyväksikäytetyksi, johon heidän haavoittavan asemansa vuoksi. Lisäksi yleiset haasteet kohdataan myös psyykkisessä hyvinvoinnissa. Kansallisen lainsäädännön mukaan kiireelliset palvelut, kuten mielenterveyspalvelut ja psykososiaalinen tuki, turvataan välittömästi. (Pinja Hyppönen, henkilökohtainen tiedoksianto 14.10.2020.)

3 ULKOMAALAISTEN PSYKKINEN HYVINVOINTI

Rikosperusteisessa karkottamisprosessissa olevat ulkomaalaistaustaiset ihmiset ovat voineet asua Suomessa oleskeluluvalla jo vuosia, tai he ovat tulleet maahan

vasta jokin aika sitten. Yhteistä heille on toiseen maahan muuttaminen. Maahanmuutto uuteen maahan on raskas prosessi, joka tuo mukaan erilaisia haasteita maahanmuuttajille. Maahanmuuttoprosessissa korostuvat ulkoiset, sisäiset ja psyykkiset vaikeudet. (Kristal-Andersson 2000, 2016.) Maahanmuuttoon liittyy runsaasti psyykkistä kuormitusta, sillä maahanmuuttaja joutuu jättämään taakseen kielensä, kulttuurinsa, läheisensä, tutun ympäristön ja arvonsa. Voi esimerkiksi olla, että maahanmuuttajan kotimaassa harjoittamalle ammatille ei löydy vastaavaa työtä uudesta maasta. Näin osa hänen itselleen määrittämästään arvosta häviää toiseen maahan muuton myötä.

Maahanmuuton syyt voivat olla merkittäviä maahanmuuttajien psyykkistä hyvinvointia tarkastellessa, sillä Castanedan ym. (2018, 50) mukaan esimerkiksi pakolaisuuden taustalla saattaa olla traumaattisia kokemuksia, kuten sotaa, kidusta ja vainoa. Traumaattiset kokemukset voivat käsittelemättöminä näyttäytyä myöhemmin henkilön elämässä aktivoitumalla muiden psykologisten stressitekijöiden myötä (Pumariega ym. 2005, 584–585). Bremerin ym. (2009, 16.) mukaan maahanmuuton syyt ja kokemukset elämästä ovat yhteydessä myös uuteen maahan sopeutumiseen. Sopeutumista voidaan tarkastella kolmivaiheisena prosessina, jossa jokainen prosessin vaihe on eri tavoin psyykkisesti kuormittava (Kristal-Andersson 2000, 166).

Ulkomaalaisten psyykkistä hyvinvointia tarkastellessa on myös tärkeää ymmärtää kulttuurien tuomat erot psyykkisen hyvinvoinnin haasteiden tunnistamisessa ja käsittelemisessä. Psyykkisen hyvinvoinnin haasteisiin saattaa liittyä pelkoa ja häpeää, joka estää henkilöä hakemasta ongelmiinsa apua. (Castaneda ym. 2018, 69–70; Kerkkänen ja Säävälä 2015, 13.)

3.1 Psyykkinen hyvinvointi

Castaneda ym. (2018, 34), Kerkkänen ja Säävälä (2015, 12) ja Lönnqvist ja Lehtonen (2017, 16) viittaavat WHO:n (2013) määritelmään mielenterveyden, eli psyykkisen hyvinvoinnin olevan tila jossa eivät ainoastaan puutu mielenterveys-

häiriöt. Hyvässä psyykkisessä hyvinvoinnissa ihmisellä tulee olla riittävät tunteet, sosiaaliset taidot, elämänhallinta ja kyky selviytyä vastoinkäymisistä. Lönnqvistin ja Lehtosen (2017, 16) mukaan psyykkistä hyvinvointia ei voida määritellä mustavalkoisesti, vaan ihminen voi olla jonkin psyykkisen hyvinvoinnin osaluheen häiriöstä huolimatta pärjäävä ja hyvinvoiva.

Palonen (2016, 10) ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2016) viittaavat tekstissään Erik Allardtin (1976) hyvinvointiteoriaan, jossa hyvinvointi nähdään laajana kokonaisuutena. Allardtin (1976) hyvinvointiteoriassa hyvinvointi voidaan määritellä kolmen ulottuvuuden kautta. Nämä ulottuvuudet ovat elintaso, sosiaaliset suhteet ja itsensä toteuttaminen. Elintason alle liittyvät ihmisen fysiologiset tarpeet ja materialistiset asiat, kuten elintaso, työ ja asuminen. Sosiaalisten suhteiden alle kuuluvat sosiaaliset suhteet ja yhteisöön kuuluminen. Nämä täyttävät ihmisen tarvetta rakastaa ja tulla rakastetuksi. Itsensä toteuttamisen osioon kuuluvat ihmisen ymmärrys omista kyvyistään ja mahdollisuuksistaan. Tällä tarkoitetaan ihmisen mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämäänsä ja toteuttaa itseään. Opinnäytetyössämme tarkastelemme psyykkistä hyvinvointia enimmäkseen Allardtin (1976) hyvinvointiteorian sosiaalisten suhteiden ja itsensä toteuttamisen lähtökohtien kautta, sillä ne ovat yhteneväisiä myös WHO:n (2013) psyykkisen hyvinvoinnin määritelmän kanssa.

Hyvinvointia määrittää myös kokemuksellisuus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2016) mukaan hyvinvointia on vaikea mitata, sillä yksilön omalla kokemuksella eli subjektiivisuudella on suuri merkitys hyvinvoinnin käsittämisessä. Yksilön omaa kokemusta psyykkisestä hyvinvoinnista on tärkeää tarkastella, sillä se, minkä toinen kokee hyväksi, voi olla toiselle päinvastaista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2016) mukaan hyvinvointia voidaan mitata myös määrällisesti eli objektiivisesti, jolloin hyvinvointia voitaisiin esimerkiksi mitata tarkastelemalla, kuinka moni hyvinvointiin liitetty tekijä toteutuu yksilön kohdalla.

Mielenterveystalon (Omahoito ja oppaat. Tietoa maahanmuuttajille) mukaan psyykkistä hyvinvointia voidaan edistää huolehtimalla mielekkästä tekemisestä, unesta ja levosta, ravitsemuksesta, liikunnasta, sosiaalisista suhteista sekä ym-

märtämällä kehoa, mieltä ja niiden yhteyttä. Mielekäs tekeminen edistää elämänhallintaa ja tukee hyvinvoinnin eri osa-alueita. Ihmisen tulisi myös huolehtia fysiologisista tarpeista, kuten unesta, levosta ja ravitsemuksesta. Unihäiriöt ja heikko ravitsemus vaikuttavat kehoon ja mieleen lisäten esimerkiksi alakuloisuutta ja stressiä.

Castanedan ym. (2018, 69–70) ja Kerkkäsen ja Säävälän (2015, 13) mukaan ulkomaalaisten voi olla vaikeuksia löytää tai he eivät halua apua psyykkisen hyvinvoinnin ongelmiin. Psyykkisen hyvinvoinnin ongelmien tunnistamisessa ja käsittelemisessä on kulttuurillisia eroja. Joissakin kulttuureissa psyykkisen hyvinvoinnin ongelmia ei nähdä terveydellisinä, vaan niitä saatetaan tarkastella sosiaalisten suhteiden, moraalien, henkimaailman ja elimistön tasapainotilan kautta. Castanedan ym. (2018, 69–70) mukaan syitä voivat myös olla leimautumisen pelko, häpeä ja tiedon puute. Myös somaattisia oireita on havaittu enemmän ulkomaalaisilla suhteessa valtaväestöön. Somaattisella oireilulla tarkoitetaan lääketieteellisesti selittämättömiä fyysisiä kiputiloja ja oireita, joiden syy löytyy psyykkisen hyvinvoinnin ongelmista. (Rauta 2005, 27.) Castanedan (2018, 69) mukaan esimerkiksi masennus tai ahdistus saattavat näyttäytyä vatsakipuna.

3.2 Maahanmuuton syyt

Maahanmuuton syitä on monia. Osa on voinut muuttaa maahan pakon sanelemana vaikeista oloista, ja osalla muuton syyt ovat esimerkiksi opiskeluiden, työn tai parisuhteen perässä muuttaminen. Maahanmuuton syitä on tärkeää ymmärtää, jotta ymmärrämme, millaisia tuen tarpeita ulkomaalaistaustaisilla henkilöillä on psyykkisessä hyvinvoinnissaan. Castanedan ym. (2018, 49) mukaan joillakin ulkomaalaistaustaisilla ryhmillä on psyykkiseen hyvinvointiin liittyviä haasteita enemmän kuin muulla väestöllä. Erityisesti pakolaistaustaisilla maahanmuuttajilla löytyi valtaväestöä enemmän mielenterveysongelmia. Pakolaisella tarkoitetaan henkilöä, jolle on myönnetty turvapaikka ja hänellä on lupa oleskella maassa. Pakolainen on paennut kotimaastaan vaikeiden olosuhteiden vuoksi, joiden vuoksi hänellä on ollut syy pelätä tulevansa vainotuksi kotimaassaan. (Cas-

taneda ym. 2018, 29). Castanedan ym. mukaan (2018, 50) mukaan pakolaisuuden taustalla saattaa olla traumaattisia kokemuksia kotimaasta, kuten sotaa, itseä tai läheisiin kohdistunutta väkivaltaa, syyttä vangitsemista, kidutusta ja vainoa. Traumaattisilla kokemuksilla voi olla haitallisia vaikutuksia psyykkiseen hyvinvointiin, jolloin trauma on tärkeää tunnistaa oikean avun löytämiseksi (Castaneda ym. 2018, 49–50).

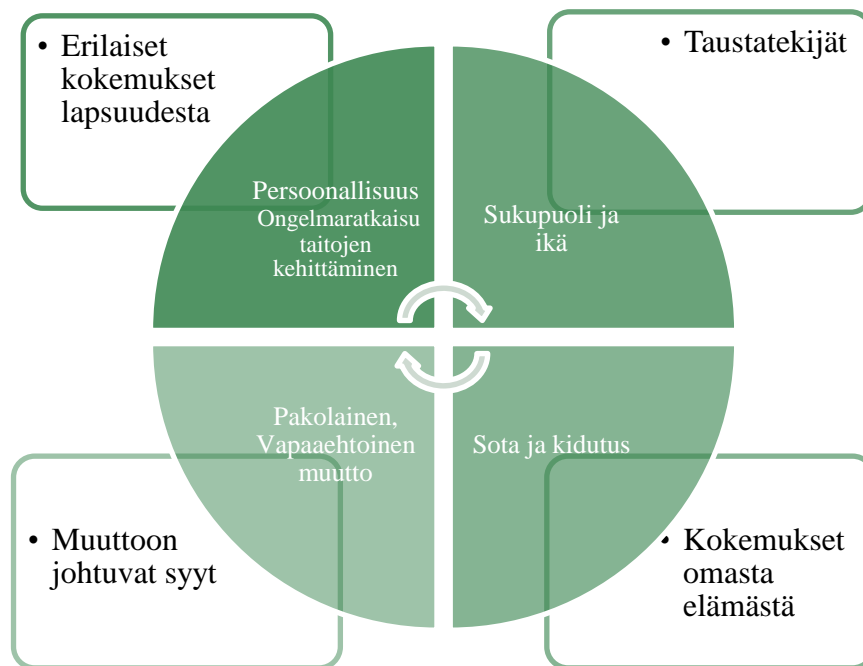
Castanedan ym. (2018, 50–51) mukaan myös pakomatka omasta kotimaasta uuteen maahan voi olla vaikea. Lähtö on voinut tapahtua nopeasti ja matka on voinut olla pitkä ja vaarallinen. Kotimaastaan pakeneva ihminen joutuu jättämään kotimaahansa kaiken, kuten kodin, kulttuurin, kielen ja ihmissuhteet. Castanedan ym. (2018, 51) mukaan pakolaistaustaisella yleisimmät mielenterveyden häiriöt ovat traumaperäinen stressihäiriö, ahdistuneisuushäiriö ja masennus. Kidutusta kokeneilla pakolaisilla voi olla vielä vakavampia mielenterveyden häiriöitä, kuten persoonallisuuden muutoksia.

Turvapaikanhakijalla tarkoitetaan henkilöä, joka hakee suojelua ja oleskelulupaa toisesta maasta esimerkiksi koetun väkivallan uhan pelon vuoksi. Myös turvapaikanhakija saa pakolaisaseman, kun turvapaikka myönnetään. Castanedan ym. (2018, 53) mukaan pakolaisen tavoin myös turvapaikanhakijalla voi olla vaikeita kokemuksia kotimaastaan ja pakomatkastaan. Turvapaikkaprosessi on myös kuormittava tekijä psyykkiselle hyvinvoinnille, sillä prosessi on pitkä eikä varmuutta tulevaisuudesta ole. Turvapaikkaprosessi voi kestää jopa kolme vuotta. Castaneda ym. (2018, 3) mainitsee, että myös kiintiöpakolaisilla voi olla taustallaan useiden vuosien rankat oltavat kotimaassaan ja uuteen maahan sopeutumisen vaikeutta. Kiintiöpakolaisella tarkoitetaan henkilöä, jolla on Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestön UNHCR:n myöntämä pakolaisasema. Vastaanottava maa on määritellyt pakolaiskiintiön suuruuden, jonka puitteissa kiintiöpakolaiset saapuvat vastaanottavaan maahan. (Castaneda ym. 2018, 29.)

3.3 Maahanmuuton psyykkinen prosessi

Ulkoiset olosuhteet aiheuttavat aina sisäisen prosessin, jolloin ihminen käsittelee erilaisia muutoksia, jotka vaikuttavat hänen elämäänsä. Muutoksen vaikutus voi olla vielä voimakkaampi, jos uusi maa on huomattavasti erilaisempi kuin kotimaa. (Kristal-Andersson 2000, 216.) Muutto uuteen maahan voi saada jo aikaisin erilaisia muutoksia. Muutto voi vaikuttaa ihmisen käsitykseen itsestään, kuten hänen rotuunsa, sukupuoleensa tai kansalaisuuteen liittyvissä asioissa. Lisäksi muutto vaikuttaa myös henkilön identiteettiin.

Sopeutuminen uuteen yhteiskuntaan tapahtuu vaiheittain ja jotkut maahanmuuttajat sopeutuvat yhteiskuntaan paremmin kuin toiset. Kuitenkin sopeutumisprosessi on pitkä ja se voi kestää vuosia. Sopeutuminen uuteen yhteiskuntaan on toteutunut silloin, kun maahanmuuttaja on löytänyt tasapainon elämässään ja toimintakyvyn uudessa kotimaassa. (Bremer ym. 2009, 15.)

Kuvio 2. Uuteen maahan sopeutumiseen vaikuttavat tekijät (Bremer ym. 2009, 15).

Uuteen kotimaahan sopeutumiseen voi vaikuttaa myös maahanmuuton status. Kun maahanmuuttaja tulee uuteen maahan turvapaikanhakijana, turvapaikan

odottaminen voi kestää pitkään ja tuloksen epävarmuus vaikuttaa uuteen kotimaan sopeutumiseen. Merkittävää on, millaisia asenteita he kohtaavat maahanmuuttajia kohtaan uudessa maassa sekä millainen sosiaalinen verkosto heillä maassa on. Uuteen maahan sopeutumista vaikeuttaa myös tuntematon kieli ja kuinka työllistyminen ja toimeentulo mahdollistetaan. (Bremer ym. 2009, 16.)

Maahanmuuttajien kanssa työskennellessä on hyvä ottaa huomioon psyykkisen maahanmuuttoprosessin kulku, koska näin pystytään paremmin ymmärtämään heidän reaktioitansa. Jos työntekijänä ymmärretään maahanmuuttoprosessin kulku, voidaan havainnoita ja kysyä enemmän asioita maahanmuuttajalta liittyen prosessiin. Lisäksi se antaa myös mahdollisuuden ymmärtää, milloin ja missä osa-alueilla maahanmuuttaja tarvitsee enemmän tukea. (Bremer ym. 2009, 16.)

3.4 Uuteen maahan sopeutuminen

Kristal-Anderssonin (2000, 166) mukaan maahanmuuttajien sopeutuminen uuteen maahan tapahtuu kolmivaiheisena prosessina. Ensimmäinen prosessin vaihe on saapuminen, jolloin maahanmuuttaja on saapunut uuteen maahan, jossa hänen olosuhteensa ovat muuttuneet. Maahanmuuttajan ystävät, koti, suku, kulttuuri, tutut maisemat, kotimaan arvot, kieli ja itsestään selvät asiat ovat muuttuneet uuteen maahan muuttaessa. Nämä voivat aiheuttaa paljon pelkoa ja epävarmuutta tulevaisuuden suhteen.

Kaikki uudet tilanteet ja olosuhteet, jotka maahanmuuttaja kokee uudessa maassa aiheuttavat hänelle vierauden tunnetta. Tilannetta pohtiessa heidän kotimaansa on fyysisesti poissa, mutta psyykkisesti se on heidän mielessään olemassa. Sellaiset olosuhteiden muutokset pakottavat maahanmuuttajia selviytymään uusissa tilanteissa ja löytämään uusia keinoja tilanteeseen sopeutumisiksi. Saapumisen vaihe voi kestää pitkään, jopa vuosikymmeniä psyykkisenä mielentilana. (Bremer ym. 2009, 17.)

Toisen prosessin vaihe on kohtaaminen. Kohtaaminen voi olla myös vuosia kestävä prosessi. Kohtaamisen vaiheessa maahanmuuttajat tekevät uusia havain- toja olosuhteista sekä huomaavat konkreettisia asioita, kuten ulkoiset erot suh- teessa kotimaahan. Maahanmuuttaja vertailee uuden maan ja kotimaan eroavai- suuksia sekä tietoisesti että tiedostamatta. Kohtaamisen vaiheessa opitaan uu- den maan kieltä, jonka myötä suhde uuteen yhteiskuntaan muuttuu. Lisäksi ym- märtäminen uudesta maasta ja olosuhteista alkaa syventyä havainnointia pidemmälle. Silti vaikeat tunteet, kuten yksinäisyys, epäluuloisuus, juurettomuus, kaipaus ja vierauden tunne voivat säilyä ennallaan. (Kristal-Andersson 2010, 167.) Uudessa yhteiskunnassa sopeutuminen aiheuttaa mielessä uuden ja vanhan vastakkain- asettelua ja maahanmuuttaja voi sen myötä kokea sisäistä ristiriitaa. Myös risti- riitoja muiden yhteiskunnan henkilöiden kanssa voi tulla. (Bremer ym. 2009, 17.)

Kolmas prosessin vaihe on taakse katsominen. Tässä prosessin vaiheessa uu- dessa yhteiskunnassa on löydetty tasapainoinen malli, joka yhdistää uuden ja vanhan kulttuurin piirteet. Kolmannessa prosessin vaiheessa ihmisen suhde läh- tömaahan myös muuttuu, jolloin entisen kotimaan ajattelu voi antaa paljon ener- giaa, mutta silti se ei enää ohjaa arkisia toimia. (Kristal-Andersson 2000, 167.) Uuteen maahan sopeutumisen haasteet

Maahanmuuttoprosessi ei aina menee suoraviivaisesti, sillä prosessin aikana prosessi voi myös kriisiytyä. Kun maahanmuuttaja tulee uuteen yhteiskuntaan, hänen automaattiset taitonsa ja tiedot katoavat, sillä kulttuuri on uusi hänelle. Maahanmuuttajan pitää alkaa opettelemaan asioita elämässä uudestaan ja lisää paineita tulee siitä, mikäli hän joutuu miettimään, osaako hän toimia niin kuin pi- tää uudessa yhteiskunnassa. Tätä kutsutaan selviytymisen strategiaksi. Selviyty- misen strategia on psyykkisesti erittäin kuormittava, koska asioita voidaan tulkita väärin. Tämä johtaa siihen, että ihminen kokee huonoa kohtelua ja kokee, että ei ole tervetullut uuteen maahan. Raskaan selviytymisen strategiasta suurin osa maahanmuuttajista kuitenkin selviytyy hyvin, mutta on myös maahanmuuttajia, joilla prosessi kriisiytyy ja sokkivaihe saa alkunsa pienistä tapahtumista. (Bremer ym. 2009, 19.)

Erilaiset kriisin vaiheet ovat sokkivaihe, reaktiovaihe, korjaamisvaihe ja uudelleen orientoituminen. Yleisesti kriisintilanteen voi aiheuttaa äkilliset tapahtumat, kuten esimerkiksi läheisten kuolema, avioero tai vapauden menettäminen. Sellaisten tapahtumien jälkeen ihminen kokee sokkivaiheen. Maahanmuutossa sokkivaihe tapahtuu hitaasti uudessa yhteiskunnassa. (Manninen 2015, 12–16.)

Uuteen maahan muuttava ihminen menettää muuton myötä paljon ja tällöin puhutaan traumaattisista menetyksistä. Traumaattisen kolmen menetyksen merkitystä maahanmuuttajille ovat objektimenetys, autonomian menetys ja sosiaalinen menetys. Objektimenetys tarkoittaa oman kotimaan menetystä siellä olevine asioineen, kuten perhe, ystävät ja yhteydenpidon menetys. Autonomian menetys tarkoittaa henkilön oma-aloitteisuuden katoamista esimerkiksi vieraan kielen myötä. Sosiaalinen menetys tarkoittaa, että uusi ympäristö asettaa uudet haasteet identiteetille, pätevyydelle sekä osaamiselle. (Karvonen 2017, 3–6.) Traumaattisia menetyksiä koettuaan maahanmuuttaja käsittelemättömät tunteet saattavat nousta voimakkaasti pintaan. Maahanmuuttokriisissä ja reaktiovaiheessa tunteet voivat saada maahanmuuttajassa aikaan puolustusreaktion. (Bremer ym. 2009, 20.)

Maahanmuuttajien oltua uudessa maassa pidemmän aikaa, he oppivat kielen ja alkavat nähdä maasta uusia puolia. Maahanmuuttajat voivat kohdata syrjintää ja maahanmuuttovastaisuutta. Maahanmuuttajan voi olla vaikeaa tuntea olonsa hyväksi uudessa maassa, jos muiden ihmisten tavat ja sosiaalinen vuorovaikutus häntä kohtaan ovat epämiellyttävää. Tällaista reaktiovaihetta kutsutaan pettymykseksi, jolloin maahanmuuttaja voi alkaa ikävöidä omaa kotimaataan. Pettymyksen reaktiovaihe aiheuttaa passiivisuutta ja ihminen saattaa kadottaa mielenkiintonsa häntä aiemmin kiinnostaneisiin asioihin. Hän saattaa myös vetäytyä ihmiskontakteista ja eristäytyä ympäröivästä maailmasta. (Bremer ym. 2009, 21.)

Pettymyksen reaktiovaiheessa maahanmuuttajat reagoivat eri tavalla. Osa saattaa ryhtyä aktiivisemmiksi parantaakseen asioita ja toiset saattavat ilmaista pettymystään ärtyneisyydellä ja jopa aggressiivisuudella. Reaktiovaihe tuo mukaan haasteita, sillä esimerkiksi psykosomaattiset oireet ovat yleisiä ja reaktiovaihe

saattaa jopa syventyä masennukseksi, ahdistuneisuudeksi ja apatiaksi. (Kristal-Andersson 2000, 217.)

Monet maahanmuuttajat ovat kokeneet traumaattisia asioita ennen uuteen maahan saapumista, kuten fyysistä ja henkistä hyväksikäyttöä, sotaa ja kidutusta. Näihin traumakokemuksiin liittyy yleensä voimakkaita negatiivisia tunteita, kuten pelkoa ja avuttomuuden tunnetta. Traumakokemus voi vaurioittaa ihmisen psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista tasapainoa ja johtaa posttraumaattiseen stressireaktioon. (Bremer ym. 2009, 24; Kristal-Andersson 2000,212.)

Posttraumaattinen stressireaktio oireilee traumaattisten tapahtumien mieleen palautumisena kuvina tai ajatuksina aiheuttaen ahdistuneisuutta. Lisäksi myös traumaattista tilannetta muistuttava ärsyke voi laukaista tapahtumien voimakkaan uudelleen kokemisen. Silloin ihminen voi alkaa välttää traumaattisesta tapahtumasta muistuttavia tilanteita. Pahimmillaan tämä vaikuttaa arkisten asioiden hoitamiseen ja johtaa eristäytymiseen sosiaalisessa kanssakäymisessä koettujen vaikeuksien ja pelkojen vuoksi. (Huttunen 2017.)

Trauma aiheuttaa myös erilaisia vireystason ja kognitiivisen toiminnan muutoksia. Yleisimmät muutokset ovat unihäiriöt, muistihäiriöt ja keskittymisvaikeudet. Kaikki näistä vaikuttavat hankaloittavasti toimintaan ja oppimiskykyyn, jolloin myös kielen oppiminen ja työn teko vaikeutuvat. Maahanmuuttaja voi kokea huonoja tunteita ja negatiivisuutta tulevaisuutta kohtaan, koska mahdollisuudet vaikuttaa omaan tulevaisuuteen ovat rajalliset tai kaventuneet. Tällöin maahanmuuttaja voi loukkaantua herkästi tai tulkita tilanteita väärin. (Bremer ym. 2009, 24.)

Traumatisoituneen maahanmuuttajan voi olla vaikea luottaa muihin ihmisiin. Ihmisen menneisyyttä ei voida muuttaa, mutta on tärkeää ymmärtää, että häntä pystytään tukemaan löytämällä ja vahvistamalla niitä keinoja, joilla hän pystyy jatkamaan elämäänsä traumaattisista taustoista huolimatta. Työstämätön trauma sitoo psyykkistä energiaa, vie voimavaroja uuteen maahan sopeutumiseen ja estää maahanmuuttoprosessin etenemistä. (Bremer ym. 2009, 25.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia rikosperusteisessa karkottamisprosessissa olevien ulkomaalaistaustaisten vankien kokemusta psyykkisestä hyvinvoinnistaan ja tuen tarpeista psyykkisessä hyvinvoinnissa. Tavoitteena on tuottaa laadullinen tutkimus, jonka tuloksia pystytään hyödyntämään ulkomaalais- ja rikostaustaisten parissa tehtävässä työssä. Tavoitteena on nostaa heidän kokemuksiaan esiin ja lisätä ymmärrystä karkottamisprosessissa olevien hyvinvoinnista, tuen tarpeista ja olosuhteista.

Tutkimuskysymykset:

- Millaiseksi karkottamisprosessissa olevat vangit kokevat psyykkisen hyvinvointinsa?
- Millaista tukea karkottamisprosessissa oleva vanki tarvitsee psyykkisen hyvinvointinsa tukemiseksi?

4.1 Yhteistyötaho

Diakonissalaitoksen Vamos on matalan kynnyksen ohjaus- ja neuvontapalvelu, joka tukee mielenterveyttä, asumisen, raha-asioiden tai työelämään liittyvissä asioissa. UNIT-hanke on Diakonissalaitoksen Vamoksen Stea-rahoitteinen kehittämishanke. (Diakonissalaitos.)

UNIT-hankkeen tavoitteena on edistää ulkomaalaistaustaisten osallisuutta ja hyvinvointia ja tukea heitä kohti rikoksetonta elämää. UNIT-hankkeen kohderyh-

mänä ovat 18–55 vuotiaat maahanmuuttaja- ja turvapaikanhakijataustaiset vangit sekä yhdyskuntaseuraamusasiakkaat Etelä-Suomen alueella. UNIT-hanke tarjoaa tukea muun muassa työ- ja opiskelutilanteen kartoittamiseen, asumisen suunnitteluun sekä elämänhallintaan. Toimintaa toteutetaan vankiloissa, yhdyskuntaseuraamustoimistoissa ja siviilissä. Se pitää sisällään sekä yksilötyötä että ryhmävalmennusta asiakkaan yksilölliset tarpeet ja ammattilaisten näkemykset huomioiden. (Diakonissalaitos. UNIT – Valmennusta muutokseen ulkomaalais-taustaisille vangeille.)

4.2 Aineiston keruu

Tutkimukseen osallistui kaksi UNIT-hankkeen rikosperusteisessa karkottamisprosessissa olevaa asiakasta. Tutkimuksen haastateltavat valikoituivat UNIT-hankkeen avustuksella. UNIT-hankkeen työntekijät pohtivat, ketkä heidän asiakkaistaan sopisivat opinnäytetyömme aiheeseen ja pystyivät kyselemään asiakkaiden halukkuutta osallistua haastatteluun. Haasteita haastateltavien saamiseen tuotti luultavasti aiheemme herkkyyks ja resurssit. Keväällä koronan tuomilla muutoksilla käytännöissä saattoi myös olla vaikutusta siihen, että haastateltavia oli vaikeampaa saada.

Aineiston keruun menetelmäksi valikoitui teemahaastattelu, sillä koimme teemahaastattelun toimivaksi aineiston keruun menetelmäksi laadulliselle tutkimukselle. Teemahaastattelussa haastateltavat pystyvät vapaammin kertomaan meille heidän omista kokemuksistaan ja tulkinnoistaan ennalta suunniteltujen teemojen pohjalta (Saaranen & Puusniekka 2006). Suunnittelimme teemat aiheeseen liittyvistä tutkimuksista keräämämme tiedon pohjalta. Teemahaastattelu-runko käytiin vielä UNIT-hankkeen kanssa läpi ennen haastatteluiden toteuttamista.

Aineisto kerättiin UNIT-hankkeen tiloissa Helsingissä elokuussa 2020. UNIT-hanke oli antanut etukäteen haastateltaville lähettämämme tiedotteet ja suostumukset. Ennen haastattelua kävimme vielä kertaalleen läpi suostumuksen haas-

tateltavien kanssa läpi ja vastasimme heidän esittämiinsä kysymyksiin. Haastattelut toteutettiin englannin kielellä ilman tulkkia, sillä UNIT-hankkeelta saamamme tiedon mukaan haastateltavat pystyisivät osallistumaan haastatteluun englannin kielellä.

4.3 Aineiston analyysi

Haastattelut nauhoitettiin, jotta pystymme aineiston analyysivaiheessa palaamaan haastatteluihin. Nauhoitteita syntyi yhteensä yksi tunti, 40 minuuttia ja 29 sekuntia. Aineiston analyysi aloitettiin litteroimalla nauhoitteet tekstimuotoon suomen kielelle. Lähdimme purkamaan aineistoa kuuntelemalla nauhoitteita uudestaan sekä tutkimalla tekstimuotoista aineistoa. Nauhoitteita tuli kuunnella uudestaan, sillä joidenkin englannista suomeksi käännettyjen sanojen tai lauseiden merkitys saattoi muuttua tai aiheuttaa epäselvyyksiä. Hyödynsimme aineiston analyysissä teemoittelua, jossa ensin poimimme ja järjestelimme aineistosta nousseita asioita teemahaastattelun teemojen alle. Huomasimme kuitenkin, että teemahaastattelun teemoihin yhteensopivien asioiden liittäminen ei toiminut, sillä monet haastatteluista esiin nousseet asiat olivat joko välittömästi tai välillisesti yhteydessä myös muihin teemoihin. Rakensimme uudet teemat sen mukaan, mihin suurempaan kokonaisuuteen haastatteluista esiin nousseet asiat voisivat liittyä. Näin saimme rakennettua lopulliset teemat, jotka pohjautuivat haastatteluista esiin nousseisiin keskeisimpiin ilmiöihin.

5 TULOKSET

5.1 Kokemukset hyvinvoinnista

Haastateltavat kertoivat omaan elämään vaikuttamisen vaikeutuneen karkottamisprosessin aikana. He kokivat, että eivät pysty tekemään asioita, joita halusivat tehdä, sillä karkottamisprosessia ohjaava lainsäädäntö ja käytännöt olivat asettaneet rajoitteita siihen, mitä he saavat tehdä. Haastateltavat kertoivat, että ulkoiset rajoitteet asettivat rajoitteita yksityisyyden toteutumiseksi, omaan asuntoon, työ- ja opiskelumahdollisuuksiin sekä harrastamiselle.

Haastateltavat kokivat, että rajoitteet asettivat haasteita muun muassa toimeentulolle, sillä työn tekeminen ei ollut mahdollista. Haastateltavat kokivat, että taloudellinen tilanne vaikeutti heidän jaksamistaan ja lisäsi stressiä.

Tällä hetkellä pystyn vaikuttamaan omaan elämäni ehkä 10% normaalista. On paljon asioita mitä ei voida tehdä. En voi työskennellä, en voi saada kotia, ei ole yksityisyyttä, en voi matkustella. Jos haluat ostaa jotain, tarvitset pankkikortin. Me vain näemme muiden tekevän, mutta emme itse voi.

Toivoisin, että voisin työskennellä, voisin opiskella, minulla olisi koti, minulla olisi yksityisyyttä, voisin matkustella. Voisin tehdä paljon, voisin elää hyvää elämää.

Tällä hetkellä olen ihan poikki taloudellisen ja sosiaalisen tilanteeni vuoksi. Jos vaan olisi mielenrauha, niin pystyisin nauttimaan aurin-gonpaisteesta ja viettämään aikaa perheeni kanssa.

Haastateltavat kertoivat, että he olivat kokeneet stressiä, keskittymisvaikeuksia ja mielenkiinnon kadottamista karkottamisprosessin aikana. Aikaisemmin mielihyvää tuottaneisiin harrastuksiin oli nykyään vaikeampaa keskittyä kuin aikaisemmin tai ne eivät tuottaneet enää samalla tavalla mielihyvää. Myös asioiden aloittaminen oli vaikeampaa. Haastateltavat kokivat myös vankeusajan vaikuttaneen heidän nykyiseen aktiivisuuteensa, sillä vankilan rutiinit olivat tahattomasti

siirtyneet myös elämään vankilan ulkopuolella. He kokivat viettävänsä nykyisin enemmän aikaa vuoteessa ja vuoteesta oli vaikeampaa nousta tekemään asioita kuin aikaisemmin.

Haastateltavat myös kertoivat, että he olivat kokeneet rasismia. Haastateltavat kokivat rasismia niin yleisenä, että eivät enää jaksaneet välittää siitä. Haastateltavat kertoivat, että heitä oli kiusattu vankilassa. Suomen kielen taidon puutteen nähtiin vaikeuttavan tilannetta, sillä se lisäsi ymmärtämättömyyttä ja vaikeutta tulkita toisia vankeja.

Pahin vihollinen on sinä itse, kun alat ajatella niin negatiivisesti. Alat miettiä, miten ihmeessä päädyit näin kamalaan paikkaan kuin vankila. Sitten näet muita ihmisiä vankilassa, jotka tulevat ja menevät, joille vankila on kuin toinen koti. He ovat todella fiksuja, he lukevat yhdessä tai kahdessa päivässä kuka on ensimmäistä kertaa vankilassa. He alkavat kohdistaa sinuun henkistä painetta. Kiusaaminen on niin pehmeää, että et voi tehdä sille mitään. Kukaan ei voi tehdä sille mitään, koska se on niin pehmeää. Joku voi ruveta tuijottamaan ja sitä saattaa pelästyä. Koska et osaa kieltä, se tekee sen vielä vaikeammaksi.

Haastateltavat kertoivat, että heidän sosiaalinen verkostonsa on kaventunut ja sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen vähentynyt. He kokivat, että heidän kokemansa stressi lisäsi myös heidän läheistensä stressiä saaden aikaan etäännyttämisestä toisesta. Näin yhdessä vietetty aika vähentyi. Haastateltavat kertoivat myös menettäneensä läheisiään elämästään saadun tuomion vuoksi. Haastateltavat kokivat, että sosiaalisten suhteiden vähyys lisäsi yksinäisyyden tunnetta ja vähensi poistumista kodista. Haastateltavat myös kokivat, että pahan olon ilmaiseminen muille ihmisille oli vaikeaa.

Minulla ei ole ketään, ei yhtään kaveria ja se johtuu rikoksestani. Päivät vietän kotona Netflixia katsoen. Toivon, että minulla olisi edes yksi hyvä ja luotettava kaveri, kenen kanssa voisin lähteä ulos, vaikka kahville. Silloin olisi ainakin syy lähteä ulos kotoa.

Kyllä, minulla on kavereita, mutta aina voisi nähdä heitä enemmän. Minun stressini on niin kova, joten en pysty oikein unelmoimaan mistään täällä hetkellä.

Näen itseni periaatteessa terveenä, mutta joskus olen todella turhautunut. Myös muut ihmiset pystyvät lukemaan sen minusta. Vaikka tarvitsen apua, yritän näyttää muille ihmisille, että olen ok. Vaikka olemme iloisessa paikassa ja teemme iloisia asioita, ihmiset näkevät, että en ole onnellinen.

5.2 Saatu tuki ja tuen tarpeet

Haastateltavat kokivat karkottamisprosessin kokonaisuudessaan rankaksi, mutta myös vankeusaika ja säilössä päätöksen odottaminen aiheuttivat henkistä kuormitusta. Haastateltavat kertoivat, että kokivat pelkoa vankilaan menemisestä, sillä he pelkäsivät kokevansa väkivaltaa vankilassa. Heillä ei ollut entuudestaan tietoa vankilasta tai vankeusajan sujumisesta. Vankilassa he kuitenkin kokivat olevansa fyysisesti turvassa, mutta kokivat vankeuden ja säilössä olon psyykkiset vaikutukset voimakkaiksi. Haastateltavat kertoivat, että päätöstä odottaessaan he olivat kärsineet univaikeuksista, stressistä ja ruokahalun muutoksista.

Haastateltavat kertoivat, että eivät ymmärtäneet prosessin kulkua eivätkä omia oikeuksiaan. Suomen kielen taidon puute asetti haasteita asioiden ymmärtämiselle ja hoitamiselle. Haastateltavat kertoivat, että eivät saaneet palvelua omalla äidinkielellään. Asiointi hoidettiin englannin kielellä, jota haastateltavat osasivat, mutta eivät riittävästi ymmärtääkseen kerrotun yhtä hyvin kuin omalla äidinkielellään. Suomen kielen taidon puute vaikeutti myös omien oikeuksien ymmärtämistä, sillä he eivät osanneet esittää oikeita kysymyksiä tilaisuuden saadessaan, koska eivät olleet ymmärtäneet mistä puhutaan. Haastateltavat kokivat myös saaneensa heitä koskevan tiedon vaihe kerrallaan, jonka vuoksi he eivät ymmärtäneet karkottamisprosessin kulkua kokonaisuudessaan. Asia saatettiin kertoa heille myös vain kerran, jonka vuoksi kaikki kerrottu ei pysynyt muistissa. Epätietoisuus prosessin etenemisestä lisäsi koettua stressiä.

En ymmärtänyt omia oikeuksiani vankilassa enkä karkottamisprosessin aikana, koska en puhunut silloin hyvää englantia enkä yhtään suomea. Yritin kyllä sanoa heille, että etsikää minulle joku, joka osaa minun äidinkieltäni, mutta sellaista palvelua en ikinä saanutkaan.

Omien oikeuksien ymmärtämistä helpottaa, kun tiedät vankilan systeemin. Jos et osaa kysyä oikeita kysymyksiä, niin et voi tietää mitä alkaa tapahtua seuraavaksi.

Olin onnekas saadessani käyttää päivittäin ylimääräistä internetiä, sillä olin tarpeeksi fiksu pelatakseni systeemillä. Tiesin, että oli joitakin porsaanreikiä systeemissä, joten sanoin, okei, minä opiskelen ja muuta, mutta lopuksi etsin internetistä, onko joitakin lakeja tai säännöksiä, joiden pohjalta voisin jäädä maahan. Mutta, ei siellä ole mitään apua. Oikeasti siinä käy niin, että kun henkilö on karkottamisprosessissa, virkamiehet ja vankila näkevät tämän henkilön vain niin, että okei, hän on täällä, hän saa ruokaa, hän on turvassa. He eivät välitä tästä enempää.

Se on vähän niin kuin niin, että saat paperilapun ja menet selliin. Sinä vain itket ja mietit, kuinka kertoa asiasta perheellesi.

Olosuhteet ovat kamalia, olet yksin sellissä ja vaan itket. Mietit perhettä ja sitä, mitä ja milloin tapahtuu seuraavaksi.

Haastateltavat kokivat, että eivät saaneet riittävästi tukea karkottamisprosessin aikana vankilassa ja säilössä ollessaan. Haastateltavat toivoivat, että olisivat saaneet tietoa omalla äidinkielellään vankilan käytännöistä ja karkottamisprosessin etenemisestä. He myös kokivat, että vankilassa ei ollut riittävästi tukea psyykkiseen hyvinvointiin ja vapautumiseen.

Haastateltavat kertoivat, että olivat saaneet apua itselleen ja perheelleen Rikosseuraamuslaitokselta ja UNIT-hankkeelta. Haastateltavat kokivat saadussa tuessa merkittävimmäksi sen, että heidät kohdattiin lämmöllä ja heidän asioistaan oltiin aidosti kiinnostuneita. UNIT-hanke oli käynyt tapaamassa heitä vankilassa ja auttanut heidän asioidensa hoitamisessa. He olivat saaneet apua lakiasioissa ja tiedotteiden kääntämisessä heidän omalle äidinkielelleen. UNIT-hanke oli myös ollut yhteydessä haastateltavien perheeseen ja ohjannut perhettä asioiden hoitamisessa.

...Ja mitä, mitä näin, hymyn. Kun olet vankilassa, et saa yhtään hymyä. Joten yleisesti ottaen, kuulet monta tarinaa UNIT-hankkeesta mitä he ovat tehneet ja mitä eivät. Kun on pieni mahdollisuus nähdä hymyä, kun olet elämäsi pahimmassa tilanteessa. Tämä tiivistää sen, mitä UNIT-hanke tekee ihmisille, jotka ovat vankilassa.

5.3 Tulevaisuuden näkymät

Haastateltavat kokivat epävarmuutta tulevasta. Tämänhetkinen tilanne sai aikaan haastateltavissa epätoivoa tulevaisuuden paranemisesta. Haastateltavat kokivat, että on vaikeaa, kun heillä ei ole mahdollisuutta työhön tai tutkintoa. Haastateltavat myös ilmaisivat, että hyvinvointiin liittyviä haasteita on ollut jo ennen Suomeen tuloa. He kokivat tilanteen haasteelliseksi, sillä he eivät olleet ajatelleet maahan tullessaan olevansa myöhemmin tässä tilanteessa, jossa nyt olivat. Toisaalta haastateltavat myös kokivat, että omalla asenteella on merkitystä siinä, miten tulevaisuuteen suhtautuu. He kokivat, että aika on auttanut asian käsittelyssä.

En näe hyvää tulevaisuutta. Kaikki on katastrofaalista. Minulla ei ole työtä. Mikään ei ole hyvin. Tällä hetkellä en näe mitään, en mitään hyvää. Minulla ei ole tutkintoa eikä työtä. Se on vaikeaa.

En ole ollut onnellinen ennen tänne tuloani.

Koen, että elämä on melko pitkä. Tämä ei kulje mukani koko elämää, joten näen tämän lyhyenä ajanjaksona, mutta tämä ei ole aika, joka on täynnä auringonpaistetta vaan ehdottomasti pimeä, ei niin kaunis puoli elämääni.

Haastateltavat kertoivat karkotukseen ja kotimaahan palaamiseen liittyvistä pe-loistaan. Haastateltavat kertoivat, että heillä ei ole ketään eikä mitään kotimaassaan. Karkotusuhkaan liittyivät myös huoli perheen ja läheisten jättämisestä Suomeen. Haastateltavat kertoivat pelkäävänsä joutuvansa väkivallan uhreiksi kotimaassaan. Pelkoon vaikutti kulttuurin tapa suhtautua rikolliseen tai rikollisuuteen, vaikka rikos olisikin tehty toisessa maassa. Haastateltavat kertoivat joutuvansa myös pelkäämään Suomessa oman turvallisuutensa puolesta. Haastateltavat kertoivat myös kotimaansa ihmisoikeuksien ymmärtämisen ja kunnioittamisen olevan huonommalla tasolla kuin Suomessa. Tämä lisäsi pelkoa kotimaahan palaamisesta.

Joskus minulta tulee kyneleet. Se, mihin he aikovat laittaa minut on todella paha, mutta he eivät ymmärrä sitä. Minä tiedän mitä on vastassa. He eivät tunne sitä samalla tavalla kuin minä. Jos tuntisivat, he eivät tekisi niin minulle.

Ei se ole vain se, että joutuu lähtemään tästä maasta, vaan se on pelottavaa, minne joudun palaamaan.

Karkottamisprosessin aikana... Tunteet ovat kauheita. He eivät tiedä, mitä tunnen. Sitä on vaikea selittää sanoilla.

Sellissä ei pysty miettimään omaa tilannetta, se on niin erilaista... minua huolestuttaa vain se, että mitä alkaa tapahtua, kun minut palautetaan omaan kotimaahan. En tiedä yhtään, mitä odottaa... mitä alkaa tapahtua.

Haastateltavat kertoivat, että kokevat pystyvänsä turvaamaan toimeentulonsa kotimaahan palatessa. Kotimaahan palaamiseen liittyvät pelot eivät liittyneet konkreettisiin asioihin, kuten asumiseen tai toimeentuloon, vaan pelkoon kotimaassa tapahtuvasta epäinhimillisestä tai ihmisoikeuksia loukkaavasta kohtelusta.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Rikosperusteisessa karkottamisprosessissa olevat ihmiset ovat monella tapaa haavoittuvassa asemassa. Maahanmuuttajat ovat jo lähtökohtaisesti haavoittuvammassa asemassa verrattuna valtaväestöön, sillä toiseen maahan muuttaessa ihminen jättää taakseen kaiken tutun ja joutuu sopeutumaan täysin uuteen ympäristöön, kieleen ja kulttuuriin. Taustalla saattaa myös olla vaikeita ja traumaattisia kokemuksia kotimaassa tai sopeutuminen on ollut haasteellista uudessa maassa. Lisäksi ilman asianmukaista oleskelulupaa maassa oleskelevat eivät välttämättä ole oikeutettuja kotikuntamerkinästä riippuen kunnan sosiaali- ja terveystalveluihin, jolloin he jäävät yhteiskunnan ja tarvitsemansa avun ulkopuolelle.

Kun opinnäytetyö eteni, meidät yllätti aiheen herkkyys ja laajuus. Kun pohdimme aihetta, ymmärsimme, kuinka monia psyykkiseen hyvinvointiin mahdollisesti vaikuttavia tekijöitä rikosperusteisessa karkottamisprosessissa olevilla maahanmuuttajilla onkaan. Aihetta oli vaikea rajata, sillä koimme, että monet teemat aiheen viereltä olivat tärkeitä kohderyhmän psyykkisen hyvinvoinnin ymmärtämisen kannalta. Esimerkiksi maahanmuuton psyykkiset vaikutukset ovat merkittäviä myös rikosperusteisessa karkottamisprosessissa olevien maahanmuuttajien psyykkistä hyvinvointia tutkittaessa, sillä heillä jokaisella on taustallaan maahanmuutto.

Tiedostimme, että aiheen herkkyys saattaa vaikeuttaa haastateltavien saamista ja sitä, kuinka syvälle aiheeseen opinnäytetyössä voidaan päästä. Aiheen herkkyyden ja eettisten näkökulmien vuoksi emme kokeneet tarvetta lähteä haastateluissa kysymään esimerkiksi haastateltavien menneisyydestä, vaan pysyimme nykyhetkessä. Valmistelimme kysymykset myös sellaisiksi, että haastateltava pystyy vastaamaan niihin pintapuolisemmin tai halutessaan syvemmin. Yllättävää oli, kuinka paljon haastateltavat kuitenkin halusivat kertoa kokemuksistaan, miten paljon psyykkistä hyvinvointia kuormittavia tekijöitä heillä elämässään oli ja kuinka monet asiat ja tapahtumat olivat joko välittömästi tai välillisesti yhteydessä psyykkiseen hyvinvointiin. Myös rikosperusteisen karkottamisprosessin eri vaiheet aiheuttivat erilaista psyykkistä kuormitusta haastateltaville.

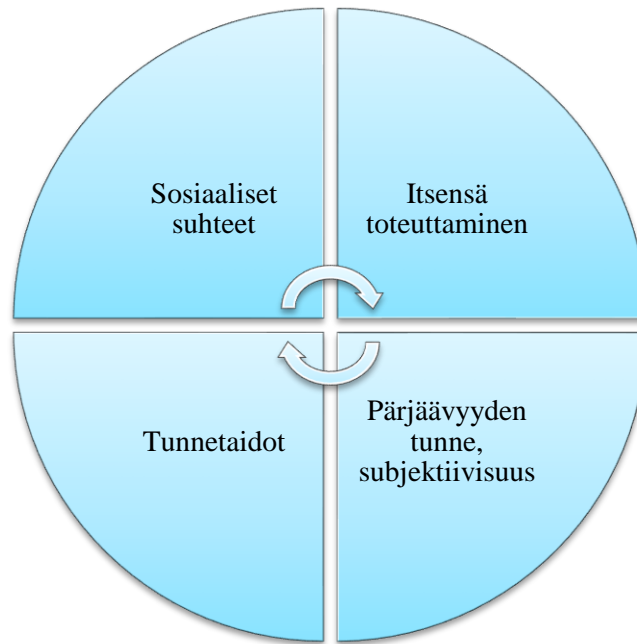
Rikosperusteisen karkottamisprosessin eri vaiheissa olevat haastateltavat kokivat olevansa fyysisesti terveitä, mutta psyykkisessä hyvinvoinnissa oli haasteita. Haastateltavat olivat kokeneet mielenkiinnon kadottamista, keskittymisvaikeuksia ja stressiä karkottamisprosessin aikana. Vankeusaikana ja säilössä ollessaan he olivat kokeneet myös univaikeuksia ja ruokahalun muutoksia. Haastateltavat kokivat epämääräistä pahan olon tunnetta, jolle heillä ei ollut selitystä ja josta he käyttivät useasti sanaa stressi.

Haastateltavat kokivat omaan elämään vaikuttamismahdollisuudet vähäisinä karkottamisprosessista johtuvien olosuhteiden vuoksi. Haastateltavat kertoivat, että heillä ei ole mahdollisuutta työhön tai opiskeluun, yksityisyyteen, matkustamiseen tai pankkikorttiin. Haastateltavat toivoivat, että olisivat voineet tehdä näitä asioita.

Allardtin (1976) hyvinvointiteoriaan peilaten haastateltavien mahdollisuudet itsensä toteuttamisen ovat rajalliset. Haastateltavat myös kokivat aineelliset asiat, työn ja asunnon, hyvinvointiaan edistävinä. Haastateltavat myös kuvasivat taloudellisen tilanteensa vaikeuttavan jaksamista. Tästä voisi päätellä, että ulkoisten rajoitteiden vaikutukset, kuten työssä käymisen luvattomuus, on myös yhteydessä psyykkiseen hyvinvointiin.

Tuloksista nousi esiin useita sosiaalisia suhteita kuormittavia tekijöitä, joten Allardtin (1976) hyvinvointiteoriaan peilaten nämä voidaan nähdä myös psyykkistä hyvinvointia kuormittavana tekijänä. Haastateltavat kokivat, että heidän sosiaalinen verkostonsa oli kaventunut karkottamisprosessin aikana. Haastateltavat kokivat, että heidän kokemansa stressi tarttui heidän läheisiinsä ja vähensi yhdessä vietettyä aikaa. Psyykkisesti kuormittava tilanne oli myös vähentänyt mielenkiintoa sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen. Haastateltavat kokivat sosiaalisten suhteiden vähyyden lisänneen yksinäisyyden tunnetta ja eristäytymistä kotiin.

Sosiaalisia suhteita kuormittivat myös vankeusaika ja säilössä oleminen sekä karkotusuhka. Vankeusaikana asetti rajoitteita sosiaalisten suhteiden hoitamiseksi ja karkotusuhka pelkoa läheisten jättämisestä Suomeen. Haastateltavat kertoivat, että olivat myös kokeneet kiusaamista muilta vangeilta. Sosiaalista kanssakäymistä vaikeuttivat myös suomen kielen taidon puute. Haastateltavat kokivat, että suomen kielen taidon puute aiheutti haasteita vuorovaikutuksessa muiden vankien kanssa.

Kuvio 3. Tuloksista esiin nousseet psyykkiseen hyvinvointiin vaikuttavat tekijät.

Tuloksista ilmeni, että haastateltavat kokivat tulevaisuuteensa liittyvää pelkoa. Pelkoa aiheutti kotimaahan palaaminen. Yllättävää kuitenkin oli, että pelot eivät liittyneet toimeentulon turvaamiseen tai asumiseen. Haastateltavat kokivat, että toimeentulo ja asuminen järjestyisivät tavalla tai toisella kotimaassa. Tulosten perusteella haastateltavilla oli aito ja aiheellinen pelko siitä, että eivät ole kotimaassaan turvassa. Haastateltavat kuitenkin toivat myös esiin oman asenteen vaikutusta pärjäämiseen. He myös kertoivat, että aika on auttanut asian käsittelyssä. Tämä tukee teoriaa siitä, että yksilön omalla kokemuksella ja pärjävyyden tunteella voi myös olla merkitystä siinä, millaiseksi psyykkisen hyvinvointinsa kokee. Kokemukset ovat yksilöllisiä, eli se, minkä toinen tuntee runsaasti psyykkistä kuormitusta aiheuttavaksi, voi toiselle tuntua vähemmän kuormittavalta. On otettava huomioon myös ihmisen aikaisemmin saatujen kokemusten merkitys suhtautumisessa, olosuhteet ja yksilön luonteenpiirteet.

Tulosten perusteella suomen kielen taidon puute nähtiin merkittävänä psyykkistä hyvinvointia heikentävänä tekijänä rikosperusteisen karkottamisprosessin eri vai-

heissa. Tulokset ovat yhteneväisiä teoreettisen osuutemme kanssa, jonka mukaan ulkomaalaistaustaisilla vangeilla on monikulttuurisuuteen liittyviä tuen tarpeita vankeusaikana. Näitä olivat muun muassa kieleen liittyvät haasteet, sosiaalisen tuen vähyys ja kotiinpaluun suunnittelemattomuus. Suomen kielen taidon puute aiheutti haasteita karkottamisprosessin kulun ymmärtämisessä, omien oikeuksien ymmärtämisessä ja omien asioiden hoitamisessa. Haastateltavat myös kokivat, että ymmärtämistä vaikeutti se, että tieto annettiin usein vain kerran ja vaihe kerrallaan. Haastateltavat kokivat kieleen ja asiointiin liittyvien haasteiden lisänneen stressiä ja turvattomuuden tunnetta. Haastateltavat kokivat, että olisivat hyötäneet jonkinlaisesta oppaasta, joka olisi heidän omalla äidinkielellään. Haastateltavat kokivat, että opas voisi sisältää tietoa vankilasta ja karkottamisprosessin kulusta. Näin epätietoisuutta tulevasta ja stressiä saataisiin ainakin vähennettyä.

Haastateltavat myös kokivat, että eivät saaneet riittävästi tukea psyykkiseen hyvinvointiinsa ja vapautumiseen vankilassa. He kokivat, että heistä ei välitetä kuin sen verran, että he ovat paikalla ja saavat ruokaa. Haastateltavat kokivat merkittäväksi tueksi UNIT-hankkeen, jonka työntekijät olivat käyneet tapaamassa heitä. UNIT-hanke oli avustanut heitä muun muassa tiedotteiden kääntämisessä heidän äidinkielelleen ja tukeneet heidän perheettään. Merkittäväksi saadussa tuessa koettiin se, että heidät kohdattiin heidän asioistaan aidosti kiinnostuneina ja lämmöllä.

6.1 Ammatillinen kasvu

Kun teimme opinnäytetyötä, perehdyimme ulkomaalaisten parissa tehtävään työhön, maahanmuuttoon ja karkottamisprosessiin. Perehdyimme keskeiseen lainsäädäntöön ja käytäntöihin, kuten ulkomaalaislaki, yhdenvertaisuuslaki, Euroopan ihmisoikeussopimus ja karkottamisprosessia ohjaavat käytännöt. Opinnäytetyömme aikana opimme myös uutta palveluista, jota on tarkoitettu ulkomaalaisille, paperittomille ja vankilassa oleville. Olemme syventäneet teoreettista osaamistamme maahanmuuttajien ja rikostaustaisten ihmisten psyykkisestä hyvinvoinnista sekä yleisesti psyykkisen hyvinvoinnin rakentumisesta. Opinnäytetyön

tekeminen on myös opettanut meitä pohtimaan syvemmin ihmisoikeuksien ja tasa-arvon toteutumista ja perehtymään keskeiseen lainsäädäntöön. Karkottamisprosessissa olevat ihmiset ovat haavoittuvassa asemassa yhteiskunnassamme, sillä he saattavat jäädä täysin vaille yhteiskunnan tukea ja palveluja. Myös kotimaahan karkottaminen haastaa meidät pohtimaan ihmisoikeuksien toteutumista, mikäli karkotettavalla ihmisellä ei ole kotimaassaan mitään eikä kehtään ja uhkana on epäinhimillinen tai ihmisarvoa loukkaava kohtelu.

Opinnäytetyöprosessissa olemme kehittäneet taitojamme työskennellä yhteistyötahojen kanssa sekä taitoja suunnitella opinnäytetyötä kokonaisuutena. Olemme vahvistaneet opinnäytetyöprosessissa verkostotyötaitojamme ja ymmärtäneet moniammatillisuuden merkityksen sosiaalialan työkentällä. Opinnäytetyöprosessin kautta olemme oppineet koordinoimaan projektia. Prosessi on opettanut meille toimivan tiedonkulun, aikatauluttamisen ja tavoitteiden asettamisen ja seurannan merkityksen. Olemme vahvistaneet taitoamme tarkastella asioita kriittisesti sekä näkemään puutteita jo olemassa olevissa palveluissa ja toimintatavoissa.

Opinnäytetyön kautta vahvistui halumme työskennellä sosiaalialalla mielenterveyden parissa. Opinnäytetyömme kautta ymmärsimme, kuinka paljon yhteiskunnassamme on haavoittuvassa asemassa olevia, jotka tarvitsevat tukea psyykkisen hyvinvointinsa ja elämänlaatunsa edistämiseksi. Myös halu tehdä työtä rikostaustaisten parissa vahvistui.

6.2 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksessamme noudatimme Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019, 7) ohjeistusta ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta, jonka mukaisesti huomioimme yksilön sananvapauden ja yksityisyyden suojan. Noudatimme salassapitovelvollisuutta ja huolehdimme haastateltavien tunnistamattomana pysymisestä prosessin eri vaiheissa. Säilytimme haastateltavilta kerätyt aineistot poissa muiden saatavilta salanasuojattujen kansioden takana tietokoneillamme ja hävitämme aineistot asianmukaisesti opinnäytetyön valmistuttua.

Huomioimme haastattelukysymyksissä ja haastattelutilanteessa aiheen herkkyyden ja sensitiivisyyden.

Tutkimukseen osallistuvalla on ollut oikeus keskeyttää esimerkiksi haastattelutilanne tai jättää vastaamatta esitettyihin kysymyksiin halutessaan. Hänellä on ollut oikeus perua osallistumisensa ja saada tietoa tutkimuksen etenemisestä ja tuloksista. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8.) Tiedotteessa tutkimukseen osallistuville mainitsimme tutkimukseen osallistuvien oikeuksista, tutkimuksen tavoitteista ja raportoinnista. Haastattelutilanteen alussa toistimme haasteltavien oikeudet haastateltaville ja varmistamme heidän ymmärtäneen nämä.

Tutkimusta tehdessämme huomioimme Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019, 7) ohjeistusten mukaisesti, että emme tutkimuksellamme aiheuta haittaa tai vahinkoa haastateltaville, yhteisöille tai yhteistyötahoillemme noudattamalla eettisiä periaatteita koko prosessin ajan.

Opinnäytetyön luotettavuuteen vaikuttavat muun muassa se, että opinnäytetyön haastateltavien määrä oli vähäinen. Haastateltavien määrällä voi olla vaikutus luotettavuuteen, sillä opinnäytetyössämme tulokset perustuvat vain kahden ihmisen kokemuksiin. Luotettavuuteen vaikuttaa myös se, että haastattelut toteutettiin englannin kielellä haastateltavien suomen kielen taidon puutteen vuoksi. Englannin kieli ei kuitenkaan ollut haastateltavien tai meidän äidinkielemme, joten ymmärryksessä saattoi olla haasteita molemmiin puolin. Haasteena näimme myös haastateltavien tunteiden sanoittamisen osaaminen, sillä he eivät välttämättä osanneet kertoa eivätkä selittää kokemiaan tunteita, vaan puhuivat paljon stressistä. Suomessa sanaa stressi käytetään melko yleisesti ja paljon, jolloin haastateltavat eivät välttämättä ymmärrä stressin oikeaa merkitystä suomen kielen taidon haasteiden vuoksi. Haastateltavat kokivat epämääräistä psyykkistä pahoinvointia, joille heillä ei ollut sanaa. Pohdimme, että kokivatko haastateltavat oikeasti stressiä, vai käyttivätkö he sanaa vain siksi, että heillä ei ollut oikealle koetulle tunteelle muuta sanaa.

Haastateltavien taustat ovat erilaisia ja tiedossa ei ole, kuinka kauan ja millä perusteilla he ovat olleet Suomessa. Haastateltavien elämäntarinat ja kokemukset

eivät ole samanlaisia toistensa kanssa, vaan yksilöllisiä ja uniikkeja. Kokemuksiin voivat vaikuttaa heidän kokemuksensa entisestä kotimaasta, Suomeen muutto ja kokemukset maahanmuuttoprosessista. Haastateltavien kokemukset psyykkisestä hyvinvoinnista voivat olla myös erilaisia, eli se, minkä toinen kokee hyväksi voi olla toiselle täysin vastakohta. Subjektivisuus eli henkilön oma kokemus, tulee myös ottaa huomioon tutkittaessa karkottamisprosessissa olevien vankien kokemuksia psyykkisestä hyvinvoinnistaan. Haastateltavan omalla kokemuksella voi siis olla merkitystä siinä, millaiseksi psyykinen hyvinvointi ja karkottamisprosessi koettiin.

6.3 Kehittämisehdotukset

Opinnäytetyötämme pystytään hyödyntämään ulkomaalaisten ja rikostaustaisten parissa tehtävässä työssä. Opinnäytetyömme tuo esille karkottamisprosessissa olevien vankien psyykkisen hyvinvoinnin tuen tarpeita, joita olisi tärkeää ottaa huomioon jo maahanmuuttoprosessin alussa. Osa karkottamisprosesseista ei kuitenkaan johda varsinaiseen karkotukseen, jolloin on tärkeää pystyä tukemaan myös maahan jääneitä karkottamisprosessissa olleita vankeja.

Haastatteluista nousi myös ilmi, että tietoa oli vaikea saada omalla äidinkielellä esimerkiksi vankilassa ollessa tai karkottamisprosessin kulusta. Tämä johti siihen, että karkottamisprosessissa olevat vangit eivät ymmärtäneet omia oikeuksiaan tai joutuivat elämään epätietoisuudessa siitä, mitä seuraavaksi tapahtuu. Vankilan resurssit huomioiden tulkkia voi olla hankala saada jokaiseen tarvittavaan tilanteeseen, mutta olisi tärkeää, että esimerkiksi tiedotteet olisivat saatavilla jokaisen vangin omalla äidinkielellä. Haastatteluista nousi myös esiin tarve jonkinlaiselle oppaalle, joka olisi käännetty useammalle kielelle. Oppaassa voisi olla tietoa vankeusajasta ja käytännöistä. Vankeusaikana olisi myös tärkeää pystyä valmistautumaan mahdolliseen karkotukseen ja saada tietoa kotimaan tilanteesta. Voi olla, että karkotettava vanki palautetaan kotimaahan, jossa hän ei ole ikinä asunut.

Myös perheen huomioon ottaminen prosessin aikana olisi tärkeää. Voi olla, että myös perheenjäsenillä on puutteellinen kielitaito, jonka vuoksi ymmärrys tilanteesta on puutteellinen. Myös perheenjäsenillä saattaa ilmaantua psyykkiseen hyvinvointiin liittyviä haasteita, kuten stressiä, ja olisi tärkeää, että myös perhettä tuettaisiin karkottamisprosessin aikana. Perhe voisi hyötyä myös tahosta, joka tukisi perhettä myös mahdollisen karkotuksen tapahtuessa.

LÄHTEET

- Bremer L. & Haavikko A. (2009). *Ulkoisesti erilaisia, sisäisesti samanlaisia*. Helsinki.
- Castaneda, A., Larja, L., Nieminen, T., Jokela, S., Suvisaari, J., Rask, S., Koponen, P. & Koskinen, S. (2014). *Ulkomaalaisten psyykkinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus*. Ulkomaista syntyperää olevien työ- ja hyvinvointitutkimus. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos). Saatavilla 15.5.2020 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/127023/URN_ISBN_978-952-302-535-6.pdf?sequence=2
- Castaneda, A., Mäki-Opas, J., Jokela, S., Kivi, N., Lähteenmäki, M., Miettinen, T., Nieminen, S., Santalahti, P. & PALOMA-asiantuntijaryhmä. (2018). *Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa: PALOMA-käsikirja*. Helsinki. Saatavilla 2.6.2020. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136193/7.8.PALOMA_KA%cc%88SI-KIRJA_WEB.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Helsingin Diakonissalaitos. UNIT – Valmennusta muutokseen ulkomaalaistaitoisille vangeille. Saatavilla <https://www.hdl.fi/blog/2019/10/02/unit-valmennusta-muutokseen/>
- Honkatukia, P. & Suurpää, L. (2007). *Nuorten miesten monikulttuurinen elämäntilanne ja rikollisuus*. Saatavilla 26.9.2020 https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152445/232_Honkatukia_Suurpaa_2007.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Huhta, H. (2010). *Selvitys etnisestä yhdenvertaisuudesta vankiloissa 2010*. Saatavilla 26.9.2020 https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/6C2w2qxxu/3_2010_Selvitys_etnisesta_yhdenvertaisuudesta.pdf
- Huhta, H. (2012). *Maahanmuuttajana suomalaisessa vankilassa. Etnografinen tutkimus vankila-arjesta*. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2012. Saatavilla 9.9.2020 <https://rikosseuraamus.fi/material/at->

[tachment/rise/julkaisut-monisteetjarapor-tit/6E0SluR2d/5_2012_Maahanmuuttajana_suom_vankilassa_korjattu_21062012.pdf](#)

- Huttunen, M. (2017). Traumaperäinen stressihäiriö. Duodecim,terveyskirjasto. Saatavilla 25.9.2020 https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00526
- Hyppönen, P & Lindroos, M. (2020). Paperittomien sosiaalipalvelut Helsingissä. Saatavilla 25.9.2020 <https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/SoTe/Palaute/sosiaalinen-raportointi/sosiaalinen-raportti-paperittomien-palvelut.pdf>
- Hyppönen, P. & Lindroos, M. (2020). Paperittomien sosiaalipalvelut Helsingissä. Saatavilla 25.10.2020 <https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/SoTe/Palaute/sosiaalinen-raportointi/sosiaalinen-raportti-paperittomien-palvelut.pdf>
- Hytönen, A. (8.12.2008). *Maasta karkottaminen rikosten seuraamuksena*. Lehtiarkisto. Haaste 4/2008. Saatavilla <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste20084/maastakarkottaminenrikostenseuraamuksena.html>
- Hytönen. (8.12.2008). *Maasta karkottaminen rikosten seuraamuksena*. Haaste 4/2008. Saatavilla <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste20084/maastakarkottaminenrikostenseuraamuksena.html>
- Karvonen, M. (2017). *Kohtaammeko arjessa kulttuureja vai ihmisiä?* Saatavilla 25.9.2020 https://www.avi.fi/documents/10191/7918203/Maahanmuuttajat+ty%C3%B6pajoilla+5.10._Melody+Karvonen/6980b2cab5de-4f6c-aa7f-3f84a5dafc84
- Kerkkänen, H. & Säävälä, M. (2015). *Maahanmuuttajien psyykkistä hyvinvointia ja mielenterveyttä edistävät tekijät ja palvelut*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Saatavilla 26.9.2020 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75031/TEM-jul_40_2015_web_09062015.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Koistinen, T. (2012). *Ulkomaalaistaustaisten vankien kokemuksia heidän kohtelustaan Helsingin vankilassa*. (Opinnäytetyö, Laurea-ammattikorkeakoulu, rikosseuraamusalan koulutusohjelma). Saatavilla

- <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/45262/Opinnaytetyo.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Korhonen, S. (2019). *Rikospöytäkirjojen karkottamisen perusteet*. (Opinnäytetyö, Poliisiammattikorkeakoulu). Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/267762/ON_Korhonen.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Kristal-Andersson, B. (2000) *Psychology of the refugee, the immigrant and their children*. Saatavilla 25.9.2020. https://www.andrasprak.su.se/polo-poly_fs/1.95996.1343111262!/menu/standard/file/PSYCHO-LOGY%20OF%20THE%20REFUGEE.pdf
- L1325/2014. Yhdenvertaisuuslaki. Saatavilla 1.6.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>
- L301/2004. Ulkomaalaislaki. Saatavilla 1.6.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301>
- L565/2019. Ulkomaalaislaki. Saatavilla 1.6.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190565>
- L63/1999. Euroopan ihmisoikeussopimus laki. Saatavilla 1.6.2020 <https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>
- Lapintie, A. (2018). *Karkotusuhanalaiset asiakkaat palvelujärjestelmässä*. (Kriminaalihuollon tukisäätiö: Kriminaaliasiamestointi.) Saatavilla https://www.krits.fi/wp-content/uploads/2018/05/1494-Anastasia_Lapintie.pdf
- Linderborg, H., Blomster, P., Tyni, S. & Muiluvuori M-L. (2012). *Laatuaikaa vankilassa? Tutkimus vankilaelämän laatuun vaikuttavista tekijöistä*. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2012. Saatavilla 9.9.2020 https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/6Cf08G4co/1_12_Laatuaikaa_vankilassala.pdf
- Lönnqvist, J. & Lehtonen, J. (2017). *Psykiatria ja mielenterveys*. Saatavilla 22.11.2020 https://www.duodecim.fi/xmedia/www/esittelyt/6400_esittely.pdf
- Maahanmuuttovirasto. (15.9.2020). Tilastot. Maasta poistaminen. Karkottaminen. Syyllistynyt rikoksiin. Saatavilla 26.9.2020 <https://tilastot.migri.fi/#decisions/23332/52/257>

- Maahanmuuttovirasto. (2020). Luvat ja kansalaisuus. Luvan peruuttaminen. Saatavilla 25.10.2020 <https://migri.fi/luvan-peruuttaminen>
- Maahanmuuttovirasto. Uutishuone. Tietopankki. Karkottaminen. Saatavilla 6.9.2020 <https://migri.fi/karkottaminen>
- Manninen, M. (2015). *Traumaattinen kriisi- ohjeita äkillisen järkyttävän kokemuksen kohdanneille*. (Opinnäytetyö, Kymenlaakson ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma). Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/99806/manninen_minttu.pdf?sequence=1
- Menna, V. & Saarinen, A. (2012). *Ulkomaalainen vankila Turun vankilassa – opas kuntoutuksen ja valvonnan haasteisiin*. (Opinnäytetyö, Turun Ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma). Saatavilla <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/41352/Saarinen%20Aki%20Menna%20Victoria.pdf?sequence=1>
- Mielenterveystalo. Omahoito ja oppaat. Oppaat. Tietoa maahanmuuttajille. Arjen hyvinvointi. Saatavilla 22.11.2020 https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/oppaat/maahanmuuttajat/Pages/arjen_hyvinvointi.aspx
- Mulgrew, R. (2016). *Foreign Prisoners in Europe: An Analysis of the 2012 Council of Europe. Recommendation and its implications for international penal policy*. Saatavilla 15.11.2020. https://www.aacap.org/App_Themes/AACAP/Docs/resource_centers/cultural_diversity/Mental_Health_of_Immigrants_and_Refugees.pdf
- Pajuoja, J (2019). *Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja asiakasprosessien tulevaisuus*. Saatavilla 25.9.2020 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161539/OMSO_2019_15_RISE_toiminta_ja_asiakasprosessien_tulevaisuus.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Palonen, V. (2016). *Yhteisöllisyys ja psyykinen hyvinvointi miesopiskelijoilla. Miesopiskelijoiden kokemuksia yhteisöllisyydestä Kymenlaakson ammattikorkeakoulussa*. (Opinnäytetyö, Kymenlaakson ammattikorkeakoulu, terveyden edistäminen). Saatavilla

- https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/113015/vilja_palonen.pdf?sequence=1
- Paperittomat. Lisätiedot. Global Clinic. Saatavilla 25.10.2020 http://www.paperittomat.fi/?page_id=903
- Paperittomat. Oikeudellinen neuvonta. Saatavilla 25.10.2020 http://www.paperittomat.fi/?page_id=41
- Paperittomat. Paperittomuudesta. Saatavilla 25.10.2020 <http://www.paperittomat.fi/>
- Pumariega, A., Rothe, E., Pumariega J. (2012). *Mental Health of Immigrants and Refugees*. Saatavilla 15.11.2020.
https://www.aacap.org/App_Themes/AACAP/Docs/resource_centers/cultural_diversity/Mental_Health_of_Immigrants_and_Refugees.pdf
- Rauta, A. (2005). *Selvitys maahanmuuttajien mielenterveyspalvelujen tarpeesta ja saatavuudesta*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki. Saatavilla 10.9.2020 <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/71922/Selv200503.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Rikosseuraamuslaitos. (2019). Rikosseuraamuslaitos. Tilastot. Vangit. Saatavilla 18.5.2020. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/tilastot/vangit.html>
- Rikosseuraamuslaitos. (2019). Toimipaikat. Vankilat. Vierailut ja yhteydenpito ulkopuolelle. Saatavilla 18.5.2020 <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayeystiedot/vankilat.html>
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto* [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Saatavilla 24.10.2020 <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>
- Suomen virallinen tilasto. (16.5.2019). Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkójulkaisu].
Viranomaisten Tietoon Tullut Rikollisuus 2018. Helsinki: Tilastokeskus Saatavilla 18.5.2020
https://www.stat.fi/til/rpk/2018/13/rpk_2018_13_2019-05-16_tie_001_fi.html

- Sutela, H. & Larja, L. (15.10.2015). *Yli puolet Suomen ulkomaalaistaustaisista muuttanut maahan perhesyistä*. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi tutkimus 2014 [verkkójulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus Saatavilla 15.5.2020 https://www.stat.fi/tup/maahan-muutto/art_2015-10-15_001.html
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (22.2.2016). Hyvinvointi ja terveyserot. Eriarvoisuus. Hyvinvointi. Hyvinvoinnin mittaaminen. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/hyvinvoinnin-mittaaminen>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Saatavilla 1.6.2020 https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf
- WHO (2018). Mitä terveys on? Saatavilla 15.5.2020 https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00903

LIITE 1. Tiedote tutkimukseen osallistuvalla

Hyvä haastateltava,

Toivomme osallistumistasi opinnäytetyömme haastatteluun, jossa tutkimme ulkomaalaistaustaisten vankien psyykkistä hyvinvointia karkottamisprosessin aikana. Osallistujia ovat 18-55 vuotiaat ulkomaalaistaustaiset vapautuneet tai vapautumassa olevat vangit Suomessa. Tutkimuksen tavoitteena on tutkia rikospesusteisessa karkottamisprosessissa olevien ulkomaalaistaustaisten vankien kokemusta psyykkisestä hyvinvoinnistaan, karkottamisprosessin vaikutusta psyykkiseen hyvinvointiin ja miten tukea vangin psyykkistä hyvinvointia karkottamisprosessin aikana.

Haastattelut tehdään yhteistyössä UNIT-hankkeen kanssa. Tutkimuksen haastattelut tapahtuvat UNIT-hankkeen tiloissa tai vaihtoehtoisesti etäyhteyden välityksellä. Haastattelussa toivomme sinun kertovan tämänhetkisestä elämäntilanteestasi. Toivomme saavamme kattavan kuvauksen siitä, mitkä asiat vahvistavat ja heikentävät psyykkistä hyvinvointiasi.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja halutessasi voit keskeyttää vastaamisen, jolloin vastauksesi eivät tallennu. Tutkimus on täysin luottamuksellinen, eikä osallistumisesta aiheudu haittaa osallistujille. Vastaaminen tapahtuu anonymisti eli vastaajilta ei kysytä nimi- tai henkilötietoja. Haastattelemme kaikki henkilöt yksilöhaastatteluina. Sinun suostumuksellasi nauhoitamme haastattelut, jotta pystymme palaamaan vastauksiisi opinnäytetyötä tehdessämme. Haastattelutilanne kestää noin tunnin.

Tutkimuksen aikana kerätyn tiedon käsittelemme luottamuksellisesti. Analysoimme aineiston itse eikä nimesi näy tutkimuksessa. Tutkimusraportin kirjoitamme myös niin, ettei yksittäistä tutkimukseen osallistujaa voida siitä tunnistaa. Opinnäytetyön valmistuttua poistetaan kerättyyn aineiston. Tutkimustulokset tullaan raportoimaan yleisellä tasolla niin, että yksittäistä vastaajaa ei voi tunnistaa raportista. Tutkimustulokset raportoidaan opinnäytetyössämme. Valmis opinnäytetyömme julkaistaan Helsingin Diakonissalaitoksen verkkosivulla.

Kiitos paljon etukäteen!

Ystävällisin terveisin,

Heleri Bömberg & Miina Lehtinen, Sosionomi-opiskelijat

Diakonia-ammattikorkeakoulu

heleri.bomberg@student.diak.fi

miina.lehtinen@student.diak.fi

LIITE 2. Suostumuslomake

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Tutkimuksen nimi: Opinnäytetyö: Karkottamisprosessissa olevien ulkomaalaistaustaisten vankien psyykinen hyvinvointi

Tutkimuksen tekijät: Heleri Bömberg ja Miina Lehtinen / sosionomiopiskelijat

Tutkimus tehdään opinnäytetyönä Diakonia-ammattikorkeakoulussa, jossa tutkitaan ulkomaalaistaustaisten vankien psyykkistä hyvinvointia karkottamisprosessin aikana. Tutkimustulokset tullaan julkaisemaan Diakonissalaitoksen verkkosivuilla vuonna 2020.

Suostun haastatteluun, jossa selvitetään karkottamisprosessissa olevien ulkomaalaistaustaisten vankien psyykkistä hyvinvointia.

Minulle on selvitetty yllä mainitun tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuksessa käytettävät tutkimusmenetelmät. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen ei aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia, henkilöllisyyteni jää vain tutkijan tietoon, minua koskevaa aineistoa käytetään vain kyseiseen tutkimukseen ja aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Voin halutessani keskeyttää tutkimukseen osallistumisen, milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni tai että se vaikuttaa minun/huollettavani hoitoon/asiakassuhteeseen/työsuhteeseen.

Päiväys _____

Tutkittavan _____ allekirjoitus _____ ja _____ nimenselvennys _____

LIITE 3. Haastattelurunko

Haastatteluteemat ja -kysymykset

Osallisuus, toimijuus ja resilienssi

- Miten pystyt vaikuttamaan tällä hetkellä omaan elämääsi ja itseäsi koskeviin päätöksiin?
- Miten toivoisit pystyväsi vaikuttamaan omiin asioihisi?
- Millaisena koet nykyisen elämäntilanteesi? Millaisena tulevaisuus näyttäytyy sinulle?
-

Perustarpeiden toteutuminen

- Millaisena koet vointiasi tällä hetkellä asteikolla 1-10?
- Miten olet nukkunut? Miten olet saanut syötyä? Oletko havainnut elintoiminnoissasi muutoksia, jos olet, millaisia? Onko sinulla kipuja, jos on, millaisia?
- Millainen sosiaalinen verkostosi on tällä hetkellä? Pidätkö heihin yhteyttä ja jos pidät, millä keinoin ja miten paljon? Onko määrä mielestäsi riittävä? Ovatko ihmissuhteesi sellaisia kuin haluaisit?
- Koetko olevasi fyysisesti turvassa? Entä henkisesti? Mitkä asiat vaikuttavat mielestäsi kokemukseesi turvassa olemisesta? Jos olet kokenut fyysistä tai emotionaalista turvattomuuden tunnetta, miten se on näyttäytynyt (Onko sinuun kohdistunut väkivaltaa tai sen uhkaa, syrjintää jne., millaisia ajatuksia se sinussa herättää)?
- Koetko stressiä? Jos koet, millä tavalla se näyttäytyy elämässäsi? Millaiset asiat aiheuttavat stressiä sinulle?
- Millaiseksi koet keskittymiskyksesi? (Onko sinulla vaikeuksia keskittymisessä, haasteita oppimisessa jne.)
- Millä tavoin vietät aikaasi? Millä tavoin pystyt toteuttamaan itseäsi (luovuus, harrastukset jne.)?

- Mitkä arvot ohjaavat sinua elämässäsi?
- Millaisena koet ihmisten ympärilläsi näkevän sinut? (Arvostus, kunnioitus, hyväksyntä)

Karkottamisprosessi

- Millaista ohjausta, neuvonta tai tukea olet saanut karkottamisprosessin aikana? Millaista tukea kaipaisit?
- Millaisia tunteita karkottamisprosessi sinussa on herättänyt? Oletko havainnut muutoksia tunne-elämässäsi, keskittymisessäsi, unessa, voimissasi jne.
- Millaisiksi olet kokenut olosuhteet vankilassa karkottamisprosessin aikana?
- Koetko ymmärtäväsi omia oikeuksiasi karkottamisprosessiin, vankilassa olemiseen tai muuhun liittyen?

LIITE 4. Tiedote tutkimukseen osallistuvalla englanniksi

Briefing for research participants

Mental well-being of convicts in the process of deportation with foreign background

Dear interviewee,

We would like you to participate in an interview for our thesis, where we are researching the mental well-being of convicts with foreign background during the process of deportation. The participants are between 18 and 55 years old and have been or is going to be released soon. The target for the research is to get insight on the well-being of the mental health for convicts with a foreign background and what kind of impact the deportation process has and how to support the convicts.

The interviews are done in cooperation with the UNIT-project. The interviews will be held in the UNIT-projects spaces or through online meetings. In the interview, we would like to hear about your current life situation. We would hope to get a comprehensive description about what things strengthens and what weakens your mental well-being.

It is voluntary to participate in the interview and you can stop at any time. The survey is confidential. Answering the survey is anonymous and it will not include questions about name or other personal information. With your permission, we will record the interviews so that we can get back to them during our thesis. The interview will take about one hour.

The information we collect during the interview will be processed confidentially. We will analyse the data and no personal data will be used in the thesis. The report will be written so that no single answer can be recognized. The collected data will be deleted five years after the report is finished.

The report will be published in our thesis. The finalized thesis will be published on the website of Helsinki Diakonnissalaitos.

Best Regards,

Heleri Bõmberg & Miina Lehtinen, Social Service students

Diakonia-ammattikorkeakoulu

heleri.bomberg@student.diak.fi

miina.lehtinen@student.diak.fi

LIITE 5. Suostumuslomake englanniksi

Written agreement for the participants in the research

Agreement of participating in the research

Research name: Thesis – The mental well-being of convicts with foreign background in the process of deportation

Research authors: Social service students, Heleri Bömberg and Miina Lehtinen

The research is for the Thesis of Diakonia institute and the scope of the research is to get insight on the mental well-being of convicts with foreign background in the process of deportation. The research results will be published on Diakonia institutes websites in 2020.

I agree to an interview about mental well-being of convicts with foreign background in the process of deportation. I have been briefed about the research purpose and about the research methods. I am aware that participating in the research is voluntary. I am also aware that participating in the research will not generate any costs and the personal information will only be available for the research authors and the information will only be analysed for the research purposes and will be destroyed after the research is finished. I can stop the participation in the research at any time without any need to justify the reasons or that it would have any impact on me or my dependants care, customer relationship or work agreement.

Date _____

Participants signature and print name _____

LIITE 6. Haastattelurunko englanniksi

Involvement, acting and reconciliation

- How can you impact your life and decisions regarding yourself?
- How would you wish you could impact your own decisions?
- How do you see your life currently? What kind of future do you see?

Fulfillment of basic needs

- How do you rate your health condition at this moment on a scale 1-10? How have you slept? Have you eaten? Have you recognized any changes in your body? If you have, what kind of changes? Do you have any pains, if so, what kind of pain?
- How does your social network look like? Do you have any contact with your social network, if so, how are you keeping contact and how much? Do you find it enough? Are your relationships the way you wish?
- Do you feel safe (physically)? What about mentally? What things impacts your experience of being safe? If you have experienced physical or emotional unsafety, if so, how have you experienced it? (Have you been assaulted, threatened or discriminated? What kind of thoughts does it rise?
- Do you feel stressed? If so, how does it impact your life? What kind of things makes you feel stressed?
- How do you find your concentration? (Do you have issues trying to concentrate, challenges to learn etc.?)
- How do you spend your time? How can you express yourself? (Creativity, hobbies etc.?)
- What kind of values drives you forward in your life?
- How do you feel the people around you see you? (Honor, respect, acceptance)

The Process of Deportation

- What kind of guidance, information or support have you received during the process of deportation? What kind of support would you need?
- What kind of feelings have you felt during the process of deportation? Have you recognized any changes in your emotional life, your ability to concentrate, sleep or your health?
- How have you experienced the circumstances in prison during the process of deportation?
- Do you feel that you understand your own rights during the process of deportation, the time in prison or any other time?